

HADİSLERE GÖRE ŞEYTAN

Nurettin ŞENTÜRK*

Öz

Hadislerde çeşitli konularla ilgili olarak şeytandan bahsedildiği görülmektedir. Bu konular arasında, şeytandan Allah'a sığınmak, ibadetler, kadınlar, sağlıkla ilgili mevzular, rüyalar, çeşitli hayvanlar, haramlar, yeme-içme, eğlenceler, günlük hayatla ilgili bazı hususlar v.b yer almaktadır. Bu çalışmada şeytanın söz konusu edildiği bunlar ve benzeri konular ana başlıklar halinde sınıflandırılarak incelemeye tâbi tutulacaktır. Özellikle şeytanın kavramının mecâzî manada kullanıldığı ifadelerle dikkat çekilecektir. Konuya daha geniş bir bakış açısı sağlaması hasebiyle şeytan kelimesinin kavramsal çerçevesi çizilecek ve diğer dinlerde var olan şeytan ile ilgili inanışlara değinilecektir. Yine konunun Kur'an ile bağlantılı olması hasebiyle Kur'an'da geçen şeytan ile ilgili kavram ve anlatımlara işaret edilecek, ilgili başlıklarda da bazen Kur'an'a atıflarda bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Sünnet, Hadis, Şeytan, İblîs.

SATAN ACCORDING TO HADITH

Abstract

As mentioned in the hadith it is seen as the devil on various topics. These issues include, for the devil has to take refuge in God, worship, women, health-related matters, dreams, various animals, forbidden from eating, drinking, entertainment, daily life and about some of the issues are located and so on. This study these and other issues that have been mentioned in the devil will be subject to review by classifying the main headings. In particular, attention will be drawn to the phrase as used in the figurative sense, the concept of the devil. Subject to a broader perspective to provide a conceptual framework to repaint the sense of the word devil and Satan will be discussed in other existing beliefs about religion. Again in the Qur'an because they were associated with the Qur'an pointing to concepts and issues to be concerned with the devil expression will be made in reference to the Koran, sometimes in a related topic.

Keywords: Quran, Sunnah, Hadith, Satan, the devil.

Giriş

Şeytan, rasyonel düzeyde hakkında son söz söylenemeyen gizemli bir varlıktır. Bununla beraber özellikle konuyu bilimsel düşünce bağlamında ele almaya çalışan toplumlarda farklı şeytan algılarına rastlanılmaktadır. Nitekim semâvî dinlerden Hıristiyanlık, tarihî süreç içerisinde diğer din ve kültürlerden - mesela Batı kültürünün putperest kökenlerinden, Zerdüşti düalizmden- etkilenmesi sebebiyle Ahd-i Atîk'ten Ahd-i Cedîde doğru şeytan konusunda bir algı

---

* Diyanet İşleri Başkanlığı Tekirdağ Eğitim Merkezi, nursenturk1977@gmail.com

değişikliğine gitmiştir. Ahd-i Atîk'te şeytan bir kul mesabesinde iken, Ahd-i Cedîd'e gelindiğinde şeytan, iyilik ve kötülüğü temsil eden düalizmin kötülük tarafını temsil eden bir varlık haline dönüşmüştür.¹

Hıristiyan Dünyası, XIII. yüzyıldan itibaren pozitivist ve rasyonalist akımlardan etkilenerek dinin esasları alanında ele alması gereken gaybî bir meseleyi akıl ve mantık kriterleriyle ele alma hatası içine düşmüştür. Zira bu kriterlerle algılarında şeytana yer bulamayan Hıristiyan dünyası, çareyi düalist yaklaşımda bulur.² İşte bu durum, dinin alanına giren veya kaynağı din olan bir meselenin, o dinin alanından veya aslî kaynaklarından soyutlandıkça nasıl daha karmaşık hatta çelişkili bir hal alabileceğini gösteriyor.

Kur'an-ı Kerim'in nüzûlu ve Rasûlullâh'ın (s.a) nübüvveti ile İslamiyet, çok farklı mahiyet ve değişik güçteki şeytan anlayışlarını reddederek, onun gerçek varlığını, mahiyetini, güç ve kuvvetinin sınırlarını belirlemiştir. Nitekim Şeytan, Kur'an'da anlatılırken, onun Rabb'inin emrine uymayan cinlerden biri olduğu³, Cinlerin ise ateşten yaratıldığı⁴, görülemeyen latîf varlıklar olduğu⁵, yine Şeytan'ın insanoğlu üzerinde hiçbir gücünün olmadığı⁶ sadece vesvese veren bir varlık⁷, insanın ahlâki ve ruhî tekâmülünün önünde bir engel, doğru yolun üstünde pusu kuran bir varlık olduğu anlatılmakta ve yaratılış itibarıyla nev-i şahsına münhasır özelliklerinden bahsedilmektedir. Hadislerde ise şeytan mücerred veya müşahhas olay ve eylemler üzerinden tanıtılır ve o olayın veya eylemin şeytanîliğinden bahsedilir.⁸ Yani Kur'an şeytanı tümdengelim yöntemiyle tanıtırken, hadisler dolayısıyla Rasûlullâh (s.a) tümevarım yöntemiyle tanıtır. Yine Kur'an'da şeytanın mahiyeti ile ilgili bilgiler verilirken veya temsîli olarak kendisinden bahsedilirken özellikle insana has yemek-içmek, tuvalet ihtiyacını gidermek gibi özellikler üzerinden temsîl getirilen bir şeytan figürüyle karşılaşmamaktadır. Hadislerde ise bu özellikler üzerinden şeytan için temsiller getirildiği görülmektedir.⁹

Kur'an'ı açıklama görevi tevdi edilen Rasûlullâh'ın (s.a) bu şekilde meseleleri muhataplara açıklarken Kur'anî üslubun yanında farklı bir üslub

¹ Gürkan, Saime Leyla, "Şeytan Mad.", *DİA*, 39, 103.

² Armağan, Mustafa, *İslam ve Batı Toplumunda Şeytanın Farklı Konumları*, Köprü Derg., 55.sayı. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=288=12.06.2013>

³ Kehf 18/50

⁴ Rahman 50/15

⁵ Âraf 7/27

⁶ İbrâhim 14/22, Sebe 34/21

⁷ Âraf 7/20, İsrâ 20/120

⁸ Örnek olarak şeytanın kişinin kulağına bevletmesi ilgili hadis için bakınız. Buhârî, *B. Halk* 11; *Teheccüd* 13; Müslim, *Müsâfirîn* 205; Nesâî, *Kıyâmü'l-Leyl* 5/1606-1607; İbn Mâce, *İkâmet* 174/1330; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 375, 427; II, 260, 427.

⁹ Örnek olarak Abdullah İbn Ömer'den (r.a) nakledilen bir hadiste Rasûlullâh (s.a): "*Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin. Çünkü şeytan soluyla yer içer*" demektedir. (Müslim, *Eşribe*, 106 ; *Muvattâ*, Sıfâtu'n-Nebî, 5 ; Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 20 ; Tirmizî, *Et'ime* 9.)

kullanması muhatapta daha etkili olma hikmetine mebni olabilir. Dolayısıyla Rasûlullâh (s.a) içinde bulunduğu toplumun şeytan veya şeytanî varlıklarla olan algı ve inançlarını göz önünde bulundurarak temsiller getirmiştir. Bu temsillerle şeytanın insan üzerindeki hile ve desîselerini pratikte nasıl somut hale getirdiğini muhataplarına açıklamak istemiştir.

Konu ile ilgili hadislere geçmeden önce şeytan kelimesinin kavramsal çerçevesinin çizilmesi konuya daha kapsamlı bir bakış açısı sağlayacaktır. Binaenaleyh şeytanın kelimesinin etimolojik ve terim anlamları ilgili başlıklar altında incelenecektir.

1. Şeytan Kelimesinin Kavramsal Çerçevesi

1.1. Etimolojik Olarak Şeytan

1.1.1. Şeytan

Şeytan kelimesinin tarihî süreç açısından “habîs” manasıyla Yahudi menşe’li, “insanüstü varlık” manasıyla İslâm öncesi Arap menşe’li olduğu ve bu iki mananın karşılıklı olarak birbirlerine tesir ettikleri ileri sürülmektedir.¹⁰

Arap dilbilimcilerin çoğu, *Şeytan* kelimesinin türemiş bir isim olduğunu kabul etmekle beraber hangi kökten türediği hususunda iki ihtimal ileri sürmektedirler. Birincisi, “uzaklaşmak, hayırdan, iyilikten uzak olmak” anlamına gelen *şe-ta-ne* “ش ط ن” fiilinden türediği ihtimali ki bu görüşü savunan dilbilimcilerden İbn Manzûr (v. 630/1233), Arapların kullandığı *şe-ta-ne* “ش ط ن” kelimesinin çoğulu olan *Şeyatîn* “شياطين” sîgasındaki “ن” un varlığını buna delil gösterir.¹¹ Yine bu görüşü savunan dilciler, Kur’an’da geçen “الشياطين” şeklindeki çoğulun¹² bu görüş için kâfi bir delil olduğunu savunurlar.¹³ İkinci ihtimal ise, *Şeytan* kelimesinin helak olmak manasında “ش ي ط” *şe-ya-ta* kelimesinden türemiş olduğu ihtimâlidir. Bu anlayışa göre kelimenin ^ل ve ^ن harfleri zâiddir.¹⁴

Öte yandan şeytan kelimesinin Arapça kökenli olup teolojik anlamlarını Yahudi-Hıristiyan geleneğinden aldığını ve İbrâniceden Arapça’ya geçen; Yahudi geleneğinde “cin”, İslâm öncesi Araplarında “insanüstü varlık” manâsına gelen, dolayısıyla İslâm’da bu iki anlamın birleştirildiği bir kelime olduğunu iddia edenler de olmuştur.¹⁵

¹⁰ Furat, Ahmet Suphi, “Şeytan”, *Şâmil İA*, İstanbul-1997, IX, 493.

¹¹ Ebü'l-Fadl Muhammed b Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisânü'l-a'rab*, “ş-t-n” md., IV, 2265.

¹² Bakara 2,14,102; En'âm 6,71,112,121; Â'râf 7,27,30; İsra 17/27; Meryem 19/68,83; Enbiyâ 21/82; Mü'minûn 23/97; Şuârâ 26/210,221; Sâffât 37/65; Sâd 38/37; Mülk 67/5.

¹³ Furat, “Şeytan” mad., MEB Yayınları, Eskişehir 1997, XI, 491.

¹⁴ Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir er-Râzi, *Muhtârû's-Sihâh*, Beyrut 2004, s.178.

¹⁵ A.Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Baroda 1938, s.48, 187-190.

1.1.2. İblîs

İslam kaynaklarında genel olarak Âdem'e secde konusunda isyan etmeden önceki adı İblîs şeklinde geçmektedir.¹⁶ Bu kelime konusunda da İslam âlimleri iki farklı görüş serdedir. Bir grup, "İblîs" kelimesinin "Belese" kökünden türeyen acem (Arapça kökenli olmayan) bir isim olduğunu ileri sürerken diğer bir grup, *iblis* ile *iblâs* arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak kelimenin "kesilme, ümitsizliğe kapılma" anlamında *eblese* kökünden iştikak eden Arapça bir isim olduğunu ileri sürmektedir.¹⁷

Nitekim birinci görüşü tercih edenlerden Ebû İshak (v. 235/850) görüşünü temellendirirken bunun sadece benzerlikten ibaret olduğunu gerçekte ise Farsça'dan Arapça'ya geçmiş acem bir kelime olduğunu ifade eder.¹⁸

İkinci görüşü kabul edenlerden Cevherî (v. 400/1009) de *iblis* "إبليس" ile *iblâs* "إبلاس" kelimelerinin birbirine yakınlığından bahseder ve İblîs'in, *iblâs* "إبلاس" kökünden türemiş Arapça bir isim oluşunu bu yakınlığa bağlar.¹⁹

1.2. Terim Olarak Şeytan

Terim olarak şeytan, kötülüğün temsilcisinin, dalalet önderinin, Allâh'ı seven ve ona kullukta bulunan herkesin büyük düşmanının muşahhaslaştırılmış şekli olup kötülüğün sembolü haline gelmiş bir varlıktır.²⁰ Kur'an-ı Kerim bu manada şeytan kelimesini çoğunlukla İblis ve askerleri için kullanır.²¹

Keşşâfu İstilahâti'l-Fünûn adlı eserinde Tehânevî (v.1745) şeytan kavramını tanımlarken şöyle demektedir: "*Ruhânî varlıkların sadece hayır işleyenlerine melek, sadece şer işleyenlerine şeytan, bazen hayır, bazen şer işleyenlerine de cin denir.*"²²

Ferid Vecdî (v. 1954) "*Dâiratü'l-Meârif*" isimli eserinde, "*İblîs şeytanların aslı (babası) için kullanılan bir alemdir. Allah (c.c.), şeytanları ateşten yaratmış ve onları cisimden tecrîd etmiştir. Değişik şekillere girebilme yeteneği vermiştir. Şeytan ve zürriyeti, vesvese ve iğvâ tabiatına bağlı olarak, tefrika ve insanları Allah'ın emirlerinden uzaklaştırma gayreti içindedirler. Meleklerin, insanları Allah'ın emirlerine imtisala çağırdıkları gibi.*" demektedir.²³

2. Dinlerde Şeytan

Tarih sahnesinde ortaya çıkmış dinlerin genelinde farklılıklarına rağmen pek çoğunda bir şekilde şeytanın varlığına dair inançlarla karşılaşmaktadır.

¹⁶ Ali İbrahim, *et-Terbiyet-ü vet-Ta'lim*, Dar-u Amman, ts., s.1.

¹⁷ Cevherî, *es-Sıhah*, "b-l-s-" mad., III, s.909.

¹⁸ İbn Manzûr, "b-l-s" md; Zebîdi, *Tacu'l-Arûs*, "b-l-s" md.

¹⁹ Çelebi, İlyas, *İslam İtikadında şeytan Anlayışı (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 1985, s.19-20.

²⁰ Güç, Ahmet, "Şeytan", *Şâmil İA*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 2000, VII, 303.

²¹ Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, I, 362.

²² Tahânevî, *Keşşâf-u İstilahâti'l-Fünûn*, Mektebetu Lübnan, Beyrut 1996, II, 1132.

²³ Vecdî, Ferid, İblîs mad., *Dâiratü'l-Meârif*, Dârü'l-Mârif, Beyrut-1971, 3.Baskı, II, 332.

Nitekim bugün şerir ve habis varlıklar anlamında batı dillerinde Devil, Demon ve Genius kelimeleri, doğu dillerinde ise Peri, Şeytan ve İblis kelimelerinin kullanılması, yeryüzündeki toplumların genelinin şeytanın varlığına inandıklarını göstermektedir.²⁴

İlkeller, doğa ile doğaüstü arasında bir sınır çizememiş, simgeler yoluyla fayda ve zararı somutlaştırmıştır. Mesela tanrı fikrine duygusal büyü ile ulaşabileceğini düşünmüş,²⁵ doğa olayları ile tarım kültürünü, bereket ve afetler, tanrılar ve kötü güçlerle ilişkilendirerek bir kozmik din algısı geliştirmiştir.²⁶ Binaenaleyh ilkel insanların dinsel inanış ve düşüncesinde ve bunun yansıması olan sosyal yaşamlarında kötülüklerin sebebi olarak gördükleri kötü bir ruh veya gücün varlığına inandıkları ve ondan korunmak için ayinler yaptıkları şeklindeki bilgiler, bu kötü ruh veya kuvvetin şeytan olabileceği fikrini akla getirmektedir.

İlkellikten gelişmişliğe geçişin sembolü olarak gösterilen Mısır, Hint, Çin vb. toplumlarda ortaya çıkan yerel ve bölgesel dinlerde de şeytan inancıyla karşılaşmaktadır. Nitekim Eski Mısır'daki şeytan telakkisini insanlara ve çevreye zarar veren cinler karşılamaktaydı.²⁷

Hinduizm, geçirdiği uzun tarihî süreçte dönem dönem çok tanrıcı (politeist), tekçi (monist) veya tek tanrıcı (monoteist) anlayışlardan birine, ikisine veya tamamına sahne olmuştur. Şeytan ve benzeri güçlerin varlığına ilişkin anlayışların da tanrı anlayışına paralel olarak şekillendiği görülür. Nitekim Hinduizm'in dinî metinlerinden biri olan *Upanişadlar*'da insanı felakete sürükleyen ve ismi *Maya* olan bir şeytandan bahsedilir.²⁸

Taoizm kaynaklı Çin inançlarında da cin ve diğer ruhanî varlıklar mevcuttu. Din adamları insanları kötülüklerden korumak için, tılsımlar ve okumalar gerçekleştirirdi. Bedenî ve ruhî hastalıkların sebebi ruhanî varlıklar görülürdü.²⁹

Türkler, İslam'dan önce ruh, melek, şeytan gibi varlıklara inanırlardı. Denizler, göller, dağlar, her biri canlı nesne olarak kabul edilir ve Dünyanın her tarafına yayılan bu nesnelere iyi ve kötü ruhlar olarak kategorize ederlerdi. İyi ruhlar tanrı Ülgen'in emrinde, kötü ruhlar ise tanrı Erlik'in emrinde, insanları etkilemek için hep birbirleriyle mücadele halindedirler. Kötü ruhlar insanlara ve hayvanlara hastalık ve zarar vermek için uğraşırken, bu kötülüğün sebebi olan

²⁴ Çelebi, İlyas, *İslam İtikadında şeytan Anlayışı*, s.24.

²⁵ Frazer, S.James, *The Golden Bough The Roots of Religion and Folklore-Altın Dal Dinin ve Folklorün Kökleri*, (çevr; Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul-2004, s.20.

²⁶ Bulat, Elif, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Şeytan* s.19.

²⁷ Doğrul, Ö.Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul ty., 1963, s.36.

²⁸ Yitik, Ali İhsan, *Hint Dinlerinde Şeytan, Milel ve Nihal* (inanç, kültür ve araştırmalar dergisi), sayı:1, c:1, Aralık-2003, s:48.

²⁹ Aslan, Abdulvehhap, *Kur'an'da Şeytan Terimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van 1999, s.10.

ruhlar şaman tarafından insan bedeninden uzaklaştırılırdı.³⁰ Eski Türklerde melek yerine “Frişti (Ferişteh)”³¹, Şeytan yerine de “Yek” kelimeleri kullanılırdı.³²

Yunan, Roma, Maniheizm, Altay ve hatta Akad inançlarında da şeytanın varlığına inanılmaktaydı. Nitekim bu medeniyetlerin cin türü varlıklara inandıkları ve bu varlıklara Yunan geleneğinde “*Daimon*”, Romalılarda “*Genius*”, Maniheizm’de “*Aşkalun*”, Altay inançlarında “*Çor*”, Akadlar’da ise “*Lamassu*” adlarını verdikleri bilinmektedir. Bu varlıklar iyi ve kötü varlık olarak kategorize edilerek birbiriyle sürekli mücadele eden iki düşman gibi kabul edilirdi.³³

Şeytan, İslâm öncesi Arap toplumunda da mevcut olan bir kavramdır. Zira bir kısım kaynaklarda cahiliye döneminde şeytanların erkek ve dişisinin bulunduğuna ilişkin bir inancın olduğuna işaret edilmiş; ayrıca “*Cessâse Hadisi*” diye bilinen bir rivâyette dişi bir şeytan olduğu düşünülen, vücudu kıllarla kaplı çok garip bir yaratıktan söz edilmiştir.³⁴ Yine cahiliye döneminde Araplar, kan damarlarını kesmeden hayvan boğazlamayı “Şeytan Yarması” diye nitelendirmişlerdir.³⁵

İlâhî dinler olarak bilinen dinlerden Yahudilikte şeytanlar, isyan ettikleri için Tanrı katından kovulmuş fakat güçlerini kaybetmemiş meleklerdir. İlk dönem Yahudiliğinde, kötülüklerin şeytandan gelişi düşüncesi yoktu ve o dönem Yahudi inancına göre, Tanrı âdildi, insanları ya da milletleri cezalandırırsa bunu intikam için değil, âdil bir yargıcın yaptığı gibi bir suçun karşılığı olarak yapardı. Şeytan, apokrif Yahudi metinlerinde tederîcîl olarak kötülüğün kaynağı haline getirilmiştir.³⁶

İlk dönem Hıristiyanlar, Yahudiler gibi şeytanı yılan şeklinde tasavvur ederlerdi.³⁷ Daha sonra Ahd-i Cedîd’e geldiğinde bir dönüşüm geçiren şeytan tasavvuru, insanlığın ayartıcısı, İsa’nın baş düşmanı, iyi kötü savaşındaki kozmik düşman şeklinde Hıristiyan dünyasında hâkim olan anlayış, bugün dîni literatüründe kendine yer bulmuştur.³⁸

3. Kur’an ve Hadislerde Şeytana Ait Kavramlar

Kur’ân’da yedi âyette geçen yaratılış ve cennetten çıkış kıssasında Şeytan’dan şahsî hüviyete sahip bir varlık olarak bahsedilir. Bu kıssalarda hem

³⁰ Aslan “Kur’ân’da Şeytan Terimi”, s.13.

³¹ Soğdcadan dilimize geçmiş bir kelimedir. Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri* (Çevr; Mehmet Akalın), , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.259.

³² Tanyu, Hikmet, *İslamlıktan Önce Tanrı İnanıcı*, İstanbul 1986, s.109-116.

³³ Tuncer, Mustafa, s.5

³⁴ Müslim, *Fiten* 119; Ebû Dâvûd Melâhîm 15; Tirmizî, *Fiten* 66.

³⁵ Ateş, Ali Osman, *Kur’an ve Hadislere Göre Şeytan*, İstanbul 1996, s. 104-195. İlgili hadisler için ayrıca bkz. Müslim, *Fiten* 119; Ebû Dâvûd, *Edâhî* 17.

³⁶ Örs, Hayrullâh, Mûsa ve Yahûdililik, İstanbul-1966, s.360.

³⁷ Karşlı, İbrahim Hilmi, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Şeytan ve İnsanla Olan İlişkisi*, Ankara-1993, s.25.

³⁸ Gürkan, Salime Leyla, *DİA*, XXXIX, s.102

şeytan hem de *İblis* ifadeleri geçmektedir. Âdem'in yaratılışı ve ona secde emrinde sadece *İblis* ifadesi geçerken Âdem ve eşi Havva'nın kandırılması ve cennetten çıkarılması olayında *şeytan* ifadesine yer verilmiştir.³⁹

Kur'an ve hadislerde bu iki ifadenin dışında şeytana ait daha birçok isim ve sıfat zikredilir. Bunların en meşhurları Cibî,⁴⁰ Merîd,⁴¹ Sâğîr⁴² Mez'ûm,⁴³ Medhûr,⁴⁴ Mel'ûn,⁴⁵ Adüvv,⁴⁶ Kefûr,⁴⁷ Hazûl,⁴⁸ Garûr,⁴⁹ Mârid,⁵⁰ Mezkûf,⁵¹ Mudill⁵² Racîm,⁵³ Vesvâs,⁵⁴ Hannâs,⁵⁵ Hâris⁵⁶ ve Azâzil⁵⁷dir.⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'de şeytan, acziyeti ve insanoğlu karşısında gücünün ne kadar sınırlı olduğu vurgulanmak maksadıyla yaratılışı ile ilgili bilgilerden, yapacağı veya sebep olacağı eylemlere varıncaya kadar her yönüyle tanıtılmıştır.⁵⁹ Öyle ki şeytanın kavramının sınırları ve mahiyeti konusunda mahatabın zihninde farklı bir algı oluşmasına izin vermeyecek kadar nettir.

Hadislerde ise Kur'an'da tanıtılan şeytan daha çok bulunduğu ortamlardan yola çıkılarak temsillerle anlatılmakta, ona has isim ve sıfatlardan bahsedilmektedir. "Hadislere Göre Şeytan" genel başlığı altında ele alınacak hadislerde görüleceği üzere Rasûlullâh'ın (s.a) şeytan ile ilgili bir kısım temsîlî anlatımlarının geneli mecâzî anlamda kullanıldığından hakkında farklı yorumların yapılmasına neden olmuştur.

³⁹ Bakara, 2/33-37; A'raf, 7/11-25; Hicr, 15/29-42; İsrâ, 17/61-62; Kehf, 18/50; Tâ'hâ, 20/116-123; Sâd, 39/73-83;

⁴⁰ Nisa 4/51.

⁴¹ Nisâ, 4/117.

⁴² A'raf, 7/13.

⁴³ A'raf, 7/18.

⁴⁴ A'raf, 7/18.

⁴⁵ Hicr, 15/35.

⁴⁶ A'raf, 7/22.

⁴⁷ İsrâ, 17/27.

⁴⁸ Furkân, 25/29.

⁴⁹ Lokman, 31/33

⁵⁰ Sâffât, 37/7.

⁵¹ Saffet, 37/8.

⁵² Kasas, 28/15.

⁵³ Nahl. 16/98.

⁵⁴ Nâs, 114/4.

⁵⁵ Nas, 114/4.

⁵⁶ Ebû Ca'fer et-Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Ğâlib el-Âmilî, *Câmiü'l-Beyân Fî Te'vîli'l-Kur'ân*, (tahk. Ahmed Muhammed Şakir) Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, ts., I, 502-503.(Hadis no:685)

⁵⁷ et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân Fî Te'vîli'l-Kur'ân*, I, s.503.(Hadis no:686)

⁵⁸ Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza, *Tâcü'l-Arûs*, Beyrut, IX, 353; Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah*, Beyrut, 1399/1979, V, 2144; Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Mısır, ts. s. 383; Seyyid Sâbık, *el-Akâidü'l-İslâmiyye*, Beyrut, ts. s. 139; Ateş, Süleyman, *İnsan ve İnsanüstü*, İstanbul, 1979, s. 36.

⁵⁹ İbrahim 14/22; Hicr 15/39-42; İsrâ 17/64-65-50; Meryem 19/83; Tâ'hâ 20/116-1123; Rahmân 55/15; Haşr 59/16.

Mesela Abdullâh b. Ömer'den (r.a) nakledilen bir rivâyette Rasûlullâh (s.a) bir gün mescidde ayağa kalkarak hutbe esnasında Hz. Âişe'nin (r.anhâ) evinden tarafa işaret ederek üç defa, “ *İşte fitne bu taraftadır, Şeytan'ın boynuzunun doğacağı yerdedir.*” buyurdular.⁶⁰ Bu hadîsin farklı varyantları Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de geçmektedir.⁶¹

Bu hadislerde Rasûlullâh'ın (s.a) kullandığı “şeytanın boynuzu” ifadesi yoruma açık bir ifâdedir. Nitekim bu hadisleri bir kısım âlim zâhirî anlamlarından yola çıkarak ve başka hadislerle de destekleyerek şeytana has olan boynuzlar olarak yorumlamışlardır.⁶² Diğer bir grup âlim ise bu manada nakledilen hadislerin mecâzi anlamda kullanıldığını, burada kullanılan boynuz ifadesinden de kastedilenin doğu olduğunu ileri sürerler. Hz. Âişe'nin (r.anhâ) evinden çıktıktan sonra doğu tarafını işaret etmesi ile ilgili rivâyette bu görüşü desteklerler.⁶³ Hz. Hafsâ'nın (r.anhâ) kapısının yanında dikilip eliyle doğu tarafını işaret ederek bu ifadeyi üç defa zikretmesi ile ilgili rivâyet de yine bu yorumları destekler mahiyettedir.⁶⁴

Bu ifadenin güç ve kuvvet manasına geldiğini ve Rasûlullâh'ın (s.a) bununla özellikle o gün o coğrafyada büyük devletlerle hüküm süren şeytan ve yandaşlarının katmerli hâkimiyet ve iktidarını kastedmiş olabileceğini ileri sürenler de vardır. Yine bir kısım âlim de şeytanın boynuzu ifadesi ile ileride zuhûr edecek fitnelerin yeri olan doğunun kastedildiği yorumunu yaparlar.⁶⁵

4. Hadislere Göre Şeytan

Şeytan, ya da daha genel olarak söylemek gerekirse “kötülük”, düşünce tarihinde şahit olunan en ilginç konulardan birisidir. Nitekim tarih sahnesinde ortaya çıkan kimi dinler, kötülük konusunu çok fazla öne çıkartıp öğretilerinin eksenine yerleştirirken, kimisi onu bağımlı bir değişken konumunda tutmuştur. Kimi dinler ise kötülüğün bağımsız değişken olarak iyiliğin tanrının karşısında özerk bir varlık alanına sahip olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla bu dinlerde “şeytan” diye kötülüğün timsali bir varlık ortaya çıkmıştır.

Kötülük bir kültürde insanın zihninde bir parçalanmaya sebep olacak şekilde konumlandırılmışsa Batı kültüründe gördüğümüz anlamda trajedi dediğimiz psikolojik gerilimlerin anlatılmasını üstlenen eserlerin ortaya çıkması kültürümüzde de kaçınılmazdır. Örneğin W. Peter Blatty'nin *The Exorcist* adlı, Türkçe'ye “Şeytan”⁶⁶ diye tercüme edilen romanı, 1970'lerde filme çekilmiş ve

⁶⁰ Buhârî, Kitâb-ü Farz'l-Humus, 4.Bab, Hadis no.3104.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 18.

⁶² Nesâî, Mevâkîf, 35.Bab, Hadis no. 571; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II, 3350.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 23,26

⁶⁴ Buhârî, Bedu'l-Halk, 11; Fiten, 16; Müslim, Fiten, 45,50

⁶⁵ K.Miras, *Tecrîd-i Sarih Terc.*, IX, 55-56.

⁶⁶ W. Petter Blatty, *Şeytan*, (Çevr.: Selami Sargut), 6. baskı, İstanbul 1981, Altın Kitaplar Yayınevi.

kötülük alanının sınırları zorlanarak sunulan bütün necislikleri ile Batı dünyasını sinemalara çekmeyi başarmıştır. Benzer bir filmi Türkiye’de Metin Erksan çekmeye karar vermiş uzun bir ön araştırmadan sonra çekilen film tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Çünkü İslam inanç sisteminde düaliteye, ikiliğe yer verilmemesi, şeytanın mahiyetinin ve faaliyet alanlarının kesin çizgilerle bilinir olması filmin, Batılılara geldiği kadar toplumumuza ilginç gelmemesi neticesini doğurmuştur.

Turan Dursun⁶⁷ ve İlhan Arsel⁶⁸ gibi bazı yazarlar özellikle hadislerde farklı üslupla anlatılan şeytan ile ilgili temsîli anlatımlara eleştiri oklarını yönelterek İslam toplumunda oluşan şeytan algısını adeta sarsmak istemişler, kendi kriterleriyle ele aldıkları hadislere sığ bir bakış açısı sunarak ilk önce bu hadisleri tenkit etmişler daha sonrada bu ifadeleri söyleyenin sözüne ve getirdiği kitaba inanılmayacağını belirtmişlerdir. Böylece ilgili eserlerinde delil olarak getirdikleri âyetleri de kendileri ile tezat oluşturacak şekilde yalanlama yoluna gitmişlerdir.

Bu bölümde konuya bütüncül bakış açısı sağlaması hasebiyle şeytan ile ilgili muteber eserlerde geçen hadislerin geneli ele alınacak eleştirilen hadislerde olduğu gibi yoruma açık kavram ve anlatımlara şerh ve haşiye türü eserler ışığında değinilecektir. Ele alınacak hadislerin çoğu Kütüb-ü Tis’a eserlerinde okuyucularına değişik kitâb ve bâb başlıkları altında sunulmaktadır. Binâenaleyh ilgili hadisler, gerekmediği müddetçe sened ve metin kritiğine girmeden belli konu başlıkları altında verilecek örneklerle ve sade bir dille izah edilecektir. Zira makalede amaç konu hakkında bir anlam çalışması yapmak olacaktır.

4.1. Şeytanın İbadetlerle İlgili Fonksiyonu

Şeytan’ın ibadetlerle ilişkisi konusunda rivâyet edilen hadislerin daha çok namaz ibadeti üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, dinin en önemli ibadeti olması hasebiyle şeytanın namaz üzerinde çok durduğunu akla getirmektedir. Hadislerden, şeytanın *vesvese*,⁶⁹ *unutma*⁷⁰ *tembellik*⁷¹ v.b insana has eylemler üzerinden icraatlarını gerçekleştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Nitekim Rasûlullâh (s.a) “*Suyun Vesvâs’ından (Şeytanından) sakının*” buyurarak daima

⁶⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için Turan Dursun’un eserlerine bakılabilir. Turan Dursun, *Din Bu I/II*, Kaynak Yayınları.

⁶⁸ Geniş bilgi için İlhan Arsel’in ilgili eserinde şeytan ile ilgili hadislere bakılabilir. İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, 3.baskı, İstanbul-1989.

⁶⁹ Buhârî, *Vudû’*, 28, *Ezan*, 4; Müslim, *Mesâcid*, 88, 89, *Salât*, 16,18, 19, *Selâm*, 68; Ebû Dâvud, *Tahâret*, 51, *Salât*, 30 (516), 190; Nesâî, *Tahâret*, 68, *Sehiv*, 24; İbn Mâce, *İkâmet*, 132-135; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 330, IV, 216; 135.

⁷⁰ Ebu Dâvud, *Nikâh*, 50(2174), *Edeb*, 109/5065; Tirmizî, *Da’avât*, 25/3411; İbn Mâce, *İkâmet*, 32/926; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 541,161, 205.

⁷¹ Buhârî, *Teheccüd* 12-13; *Bedü’l- Halk* 11; Müslim, *Mesâcid* 195, *Misâfirîn* 205-207-290; İmam Mâlik, *Muvattâ*, *Kur’an* 10/46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 375,427, II, 260, 427, III, 103, 149, 185, 247, IV, 348, 349; Ebû Dâvud, *Salât* 5/413; Tirmizî, *Salât* 120/160; Nesâî, *Mevâkât* 9/509, 35/569, *Kiyâmü’l-Leyl* 5/1606-1607; İbn Mâce, *İkâmet* 174/1330, 148/1253.

abdest alırken vesvese veren “*Velehân*”⁷² isminde bir şeytandan bahsetmektedir.⁷³ Hadiste geçen “*veleh*” kelimesinden türetilmiş olan “*Velehân*”; hevâ ile aklın gitmesi, hayrete düşme manasına gelmektedir.⁷⁴ Abdest alırken kişiye vesvese vererek haddinden fazla su kullandırması sebebiyle bu şeytana “*Velehân*” ismi verilmiştir.⁷⁵ Kişi, abdest alırken bu şeytanın vesvesesine kapılır ve şeytan da bu kişi ile oynamaya başlar.

Namazda şeytanın, insanın aklına birçok şeyleri hatırlatmak suretiyle şaşırttığını Rasûlullâh (s.a) şöyle ifade etmektedir: “*Namaza nidâ edildiğinde (ezan veya kâmet okunduğunda) şeytan, ezanı duyamayınca kadar yellenerak kaçır, uzaklaşır. Kâmet bitince döner, kişi ile nefsi arasına vesvese atarak şöyle der: ‘Şunu hatırla, şunu hatırla, bunu hatırla... Ta ki kaç rekât kıldığını hatırlayamayınca kadar devam eder.’ Kişi de kaç rekât kıldığını hatırlayamayacak kadar şaşırır.*”⁷⁶

Benzer bir rivâyette Osman b. Ebî Âs (r.a) Rasûlullâh’a (s.a) gelerek, “*Yâ Rasûlallâh! Şeytân benimle namazım ve kıraatim arasına girdi. Namaz ve kıraatimi karıştırıp, beni onlarda şüpheye düşürdü*” deyince, Rasûlullâh (s.a) : “*Bu, Hınzeb denilen bir şeytandır. Onu hissettiğin zaman, hemen ondan Allâh’a sığın (Eûzubillâhi de)...*” buyurdu. Osman b. Ebî Âs (r.a) da tavsiyeyi yerine getirince şeytânın şerrinden kurtulduğunu söyler.⁷⁷

Namazda şeytanın vesvesesine maruz kalan insanların alacağı tedbirleri de Rasûlullâh (s.a) şu şekilde beyan etmektedir:

“*Şüphesiz şeytan âdemoğlu ile kalbi arasına girer ve kişi kaç rekât kıldığını bilemez. Bu hal kişinin başına geldiği zaman (tahiyyâta) oturduğunda iki secde etsin.*”⁷⁸

“*Biriniz namazın rekâtında şüpheye düştüğünde şüpheyi atsın ve şüphesiz bildiği rekâtı üzerine hareket etsin. Eğer namazı tamam ise, fazla kılınan rekât nafîle olur. Eğer noksan kılmış ise, o rekât, namazın tamam olmasına vesile olur. Namazın sonunda yaptığı iki secde de şeytanın burnunun toprağa sürünmesine sebep olur.*”⁷⁹

Başka bir rivâyette Rasûlullâh (s.a) şeytanın kişinin namazını ifsâd etmek için nasıl uğraştığını şu şekilde ifade etmektedir:

“*Biriniz namazda iken şeytan ona gelir ve bir adamın hayvanını yumuşakça zapt ettiği gibi, o kimseyi ele geçirir, ona hâkim olunca o kişinin kalçalarının*

⁷² Bu ifadeden, bugün tıpta obsesif-kompulsif davranış bozuklukları” diğer adıyla “takıntılı davranışlar” sergileyen psikolojik sorunları bulunan kişilerin kastedilmiş olması ihtimaldir.

⁷³ Tirmizî, Tahâret, 43/57; İbn Mâce, Tahâret, 48/421; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 136.

⁷⁴ Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Musâ, *Kulliyât-ı Lüğaviyye*, Beyrut 1993, s.398.

⁷⁵ Ebu'l-Bekâ, s.946.

⁷⁶ Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Salât, 16,18, 19; Ebû Dâvud, Salât, 30 (516).

⁷⁷ Müslim, Selâm, 68; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 216.

⁷⁸ İbn Mâce, İkamet, 135.

⁷⁹ Müslim, Mesâcid, 88, 89; Ebû Dâvud, Salat, 190; Nesâî, Sehiy, 24; İbn Mâce, İkamet,132.

arasından, onu namazdan vazgeçirmek için, yellenme gibi bir şey yapar. Biriniz böyle bir durumla karşılaşır, şüphe bırakmayacak şekilde kesin olarak bir ses duymadıkça ya da koku hissetmedikçe namazını bozmasın.”⁸⁰

Vesveseli bir yapıya sahip olan insan için bu hadislerin ne kadar önem arz ettiğini anlıyoruz. Nitekim *“Yakîn şek ile zâil olmaz”* kâidesi bu hadislerin vermiş olduğu ruhla ortaya konulmuştur. Şeytan kulun namazına engel olmak için namazda niyetten tekbire, tekbirden kıraate varıncaya kadar her rükûnda kişiyi meşru çerçevenin dışına çıkartarak kendine pay çıkarmaya çalışır. Mesela Rasûlullâh (s.a) kişinin başını gereksiz yere sağa-sola sallamasını *“Şeytanın İhtilâsı”* (kapıp gitmesi) şeklinde ifade etmiş,⁸¹ parmakları da birbirine geçirmenin şeytandan olduğunu söylemiştir.⁸² Hatta kişinin istem dışı yaptığı hareketler dahi şeytanın malzemesi olabilir. Nitekim Adî b. Sâbit’in babası ve dedesi vâsıtasıyla naklettiği bir hadiste Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurmaktadır:

“ Namazda aksırma, gerneşme, esneme, hayız görme, kusma ve burun kanaması şeytandandır”⁸³

Hadisin isnadındaki Ebu’l-Yekzân Osman b. Umeyr ve Şerîk b. Abdillâh (v.177) hadis âlimlerince tenkide uğramış zayıf kişilerdir.⁸⁴

İslam dininin en önemli ibâdetlerinden biri de oruçtur. Oruç maddi ve manevî gelişmeleri ve çeşitli takvâ tezâhürlerini ihtivâ ettiğinden, ilahî dinlerin hepsinde mevcut bir ibadet çeşididir. Kulluk şuuru açısından bir ibadetin müsbet yönde kişiler üzerinde bırakacağı etki ne kadar fazla ise şeytanın da o ibadetten duyacağı rahatsızlık o kadar fazladır. Binaenaleyh orucun şeytan üzerinde bırakacağı etkiye, Ebû Hureyre’den (r.a) nakledilen hadiste Rasûlullâh (s.a) şöyle dikkat çekmektedir: *“Ramazan girdiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır, şeytanlar zincire vurulur.”⁸⁵*

Hadis farklı şekillerde Kütüb-ü Sitte veya Kütüb-ü Tisâ’da yer almaktadır. *“Şeytanlar zincire vurulur”* ifadesi bazı rivâyetlerde *“صفت الشياطين”*, bazı rivâyetlerde *“سلسلت الشياطين”* bazı rivâyetlerde ise *“تغل الشياطين”* şeklinde geçmektedir.⁸⁶ Tirmizî’de nakledilen bu hadisin farklı rivâyetinde *“Şeytanların ve cinlerin şirretleri de zincire vurulurlar”* ziyadesi vardır.⁸⁷ Nesâî ve İbn Mâce’de ise

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 330.

⁸¹ Buhârî, Bedu’l-Halk, 11; Ebû Dâvud, Salât, 165/910; Tirmizî, Salât, 413/589; Nesâî, Sehv, 10/1194; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 70,106.

⁸² Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 54.

⁸³ Tirmizî, Edeb, 8/2748, İbn Mâce, İkâmet, 42/969

⁸⁴ İbn Hâcer, Tehzîbü’t-Tehzîb, II, 497; IV, 94-95.

⁸⁵ Buhârî, Savm 5;

⁸⁶ Buhârî, Savm, 5; Müslim, Sıyâm, 1; Tirmizî, 1; Nesâî, Sıyâm, 5.; İmam Mâlik, Muvattâ, Sıyâm, 22/59 Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 357, 378, 425; Dârimî, Sünen, 1, 26 (Savm, 53)

⁸⁷ Tirmizî, Savm, 1/682.

“Allâh’a karşı gelen azgın şeytanlar (merede-i şeyâtîn) bağlanır” ibâresi yer almaktadır.⁸⁸

Âlimlerin bir kısmı “şeytanlar zincire vurulur” ifadesinden kötülüklerin bu ayda insanlar tarafından oruç ve diğer ibadetlerin etkisiyle azaldığını kasetmek maksadıyla mecâz olarak kullanıldığını, bir kısmı ise zâhirî manada yorumlayarak bu ifâdeyle Rasûlullâh (s.a), şeytanların bu ayda mü’minlere ezâ edememelerini kastedtiğini ifade ederler. Yine bir kısmı da bu ifadeyle hususî şeytanların değil de zararlı ve şerîr şeytanların kastedildiğini aksi durumda herkesin hususi şeytanının kişiden ayrılmasıyla insanın terakkisinin duracağını belirterek insan şeytanları, nefs-i emmâre, kötü âdet ve gelenekler gibi diğer sebeplerin mevcut olduğunu söylerler.⁸⁹ Nitekim nefis, günaha düşürünceye kadar yaptırmak istediği mâsiyetle kişinin karşısında bekler. Hâlbuki şeytan, kişiyi herhangi bir hal veya surette Allah’a (cc) âsi kılmaya çalışır. Ancak bunda başarılı olamazsa ısrar etmeyip başka bir hale yönelir.⁹⁰ Dolayısıyla şeytanlar zincire vurulsa da insanı yoldan çıkaracak daha güçlü düşmanları vardır.

Nitekim Kadı İyad “şeytanlar zincire vurulur” ifadesinin hakikate hamledilmesi gerektiğini ifade eder. O cennet kapılarının açılmasını, cehennem kapılarının kapanmasını ve şeytanların zincire vurulmasını, ramazan ayının girmesinden dolayı tâzim için meleklerle bir işâret olduğunu ve özellikle bu ayda müminlere eziyet edememeleri ve aralarına girememeleri için şeytanların zincire vurulduğunu söyler.⁹¹

Belirli bir mekânı, hususî fiillerle, belirli bir zaman diliminde ziyâret etme anlamına gelen Hac,⁹² Müslümanların en önemli ibâdetlerinden biridir. Bu ibadetin önemli esaslarından, Arapça karşılığı “Remyü’l-Cimâr” olan şeytan taşlama, Hz. İbrahim’i Allah’ın emrini yerine getirmekten alıkoymak isteyen şeytanın yine onun tarafından Mina’da taşlanması hâtırasını yaşatmakta ve insanları daima günaha düşürmeye çalışan şeytana karşı bir tür tepki ve direnmeyi temsil etmektedir. Zira bir rivâyette, Hz. İbrahim Kâbe’nin inşasını tamamladıktan sonra Cebrâil’in yol göstermesiyle ilk haccını yaptığı ve oğlu İsmail’i kurban etmeye götürdüğü esnada Mina’nın söz konusu üç yerinde önüne çıkan şeytani taşladığı nakledilir.⁹³

Abdullâh b. Abbas’tan (r.a) nakledilen bu hadis, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ve Taberî’nin (ö. 310/923) *Târîhü’l-Ümem*’inde yer almaktadır. Ancak

⁸⁸ Nesâî, Sıyâm, 5/2006; İbn Mâce, Sıyâm, 2/1642.

⁸⁹ Ateş, s.203-204.

⁹⁰ Geniş bilgi için bk., Şârâvî, M.Mütevellî, Tefsîr-i Ş’arâvî, Ankebût sûresi, 69.âyetin tefsiri. s.11286.

⁹¹ Abdurrahman b. Ebî Bekr Ebu’l-Fadl es-Suyûtî, *Tenvîru’l-Hevâlik Şerh-u Muvatta-i Mâlik*, el-Mektebetü’t-Ticâriyyeti’l-Kübrâ, Mısır-1969, I, 228.

⁹² Zuhayli, Vehbi, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhû*, III, s.8.

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 297, 306-307.

hadîsin senesinde bazı râviler tenkide uğramıştır.⁹⁴ Hadis, fıkıh kaynaklarında da, senesindeki zayıflığı itibariyle delil olarak nazar-ı itibara alınmadığı anlaşılmaktadır.⁹⁵

4.2. Hadislerde İnsanın Bazı Beşerî ve Fizikî Özelliklerinin Şeytana Teşbîhi

Şeytan, Kur'an'da olduğu gibi Hadislerde de fizikî anlatımdan çok davranış ve sıfatları ile anlatılmaktadır. Şekil olarak üzerinde fazla durulmaz. Önemli olan şeytânî özellikleri tanımak ve onlardan korunmak ya da o özelliklerle tanımlanmaktan sakınmaktır.⁹⁶ Zira şeytan özü itibariyle değil yaptıklarıyla şeytandır. Rasûlullâh (s.a) şeytanın özelliklerini, insanda potansiyel olarak var olan ve yapıldığında onu şeytânîleştiren beşerî ve fizikî özellikler üzerinden temsillerle tanıtır.

Nitekim Hadislerde teennîlik tavsiye edilmekte, başarısızlığa ve hayırlı olmayan sonuçlara götüren acelecilik şeytana nisbet edilmektedir. Konu ile ilgili Tirmizî'de Sehl b. Sa'd es-Saîd'den nakledilen bir hadiste Rasûlullâh (s.a) şöyle buyuruyor. *"Teennî (Düşünerek hareket etmek) Allâh'tan, Acele etmek ise şeytandandır."*⁹⁷

Tirmizî, bu hadisin garîb olduğunu bildirerek, râvilerinden Abdü'l-Müheymin b. Abbâs'ın bâzı hadîs âlimlerince hâfıza yönünden tenkide uğradığını kaydetmektedir. Diğer bazı âlimler ise daha ileri giderek onun metruk ve münker şeyler naklettiğini, kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini söylemişlerdir.⁹⁸

Albânî *Silsiletü's-Sahîha*'sında bu hadîsin Enes b. Mâlik'ten nakledilen farklı bir vechinin Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde, Beyhâkî'nin Sünenü'l-Kübrâ'sında geçtiğini belirttikten sonra hadisin isnadı ile ilgili şöyle der, *"Ben derim ki bu isnad hasendir. Sâd b. Sinân'ın dışındaki râviler Şeyhâyn'ın ricâlidir."*⁹⁹

Şehvî ve nefsanî arzuları tatmin için, fânî güzellikleri seyredip onlardan lezzet alma adına yapılan, kalbi ve ruhu yaralayan her bakış *"şeytanın zehirli oklarından bir ok"* olarak tasvîr edilmektedir.¹⁰⁰

Cahiliyede olduğu gibi ölünün bir takım iyiliklerini sayıp dökerek bağırıp çağırarak, saçını başını yolarak, elbiselerini yırtarak yapılan matemleri Rasûlullâh (s.a) yasaklamıştır. Abdullah İbn Mes'ud (r.a) anlatıyor: *"Rasûlullâh (s.a)*

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 306-307; Taberî, *Târîhü'l-Ümem*, I, 261-262, 274, 276.

⁹⁵ Serahsî Şemsüddîn, *el-Mebsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1993, IV, 65 ;Nevevî, *el-Mecmû'*, VIII, 164.

⁹⁶ Çoban, Mustafa, *Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Şeytanla Mücadele Edecek İnsanın Eğitimi*, (Doktora tezi), Selçuk Üniversitesi S.B.E. Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Konya-2007, s.18.

⁹⁷ Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, 66/2012.

⁹⁸ Ateş, 311.

⁹⁹ Albânî, *Silsiletü's-Sahîha*, IV, s.404. Hadis no: 1795. 1995.

¹⁰⁰ Hakim, *Müstedrek*, IV, s.314; Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, III, 63.

buyurdular ki: “ (Izdirab ve mâtemi sebebiyle) yanaklarını yolan, üst başını yırt(ıp dövün)en, cahiliye duasıyla dua eden bizden değildir.”¹⁰¹

Burada “Bizden değil” tabirini, âlimler, “İman yönüyle bizden ayrılır, küfre düşer” şeklinde değil de “bizim sünnetimiz üzere değil” manasında anlamışlardır. Rasûlullâh’ın (s.a) “iman yönünden bizden değil” manasının da anlaşılacağı tarzındaki bu ifadesini âlimler, söz konusu davranıştan vazgeçirmede mübâlağa olarak değerlendirmişlerdir.¹⁰² İmam Nevevî bağıra çağıra yapılan, yas tutulan ağlamanın ölüye azab edilmesine sebep olacağı, ancak sadece gözyaşı dökme suretindeki ağlamanın azaba sebep olmayacağı hususunda ulemânın icmâ ettiklerini belirtir.¹⁰³

Konu ile ilgili nakledilen başka bir rivâyette Enes b. Malik (r.a) anlatıyor: “Rasûlullâh (s.a.) ile birlikte demirci Ebû Seyf’in (r.a) yanına girdik. O, Rasûlullâh’ın (s.a) oğlu İbrahim’in sütbabası idi. Rasûlullâh (s.a) oğlunu aldı, öptü ve kokladı. Daha sonra yanına tekrar girdik. İbrahim can çekişiyordu. Bu manzara karşısında Rasûlullâh’ın (s.a.) gözlerinden yaş boşandı. Abdurrahman b. Avf (r.a): “Sen de mi(ağlıyorsun) ey Allah’ın Rasûlü? dedi. Rasûlullâh (s.a.): “Ey İbn Avf! Bu merhamettir!” buyurdu ve ağlamasına devam etti. Sonra da şöyle dedi: “Gözümüz yaş döker, kalbimiz hüzün çeker, fakat Rabbimizi razı etmeyecek söz sarfetmeyiz. Ey İbrahim! Senin ayrılmandan bizler üzgünüz!”¹⁰⁴

Abdurrahman b. Avf’ın (r.a) burada hayret etmesi, Rasûlullâh’ın (s.a.) ölümlerinin ardından mâtemi yasaklamış olmasına rağmen onu ağlar görmesindedir. Nitekim Câbir b. Abdullah’tan (r.a) nakledilen bu rivâyetin farklı versiyonunda Abdurrahman b. Avf (r.a) : “Ağlıyor musun? Ağlamaktan bizi sen men etmedin mi?” dediği. Rasûlullâh (s.a.) da :”Hayır (ağlamaktan değil), iki ahmak, facir sesten yasakladım: Musibet sırasındaki ses; yüzleri tırmalamak, cepleri yırtmak ve şeytan mâtemi.”¹⁰⁵ şeklinde cevap verdiği nakledilmektedir.

Burada özellikle “Şeytan mâtemi” diye çevrilen رَنَّةُ الشَّيْطَانِ tabirinin manası hususunda âlimler ihtilaf etmiştir. Bazısı, “musiki ve çalgı” şeklinde anlarken geneli mâtem sırasında çıkarılan ses olduğunu söyler. Mâtemin şeytana nisbet edilmesi hadiste اول من ناح ابليس “İlk mâtem tutan iblistir” diye gelen açıklamaya binaendir. Tirmizî bu hadis hakkında, “Hadisin aslında daha çok kelam var” ihtisarını belirtmektedir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Buhâri, Cenâiz 36,39,40, Menâkıb 8; Müslim, İman 165; Tirmizî, Cenâiz 22; Nesâi, Cenâiz 19.

¹⁰² Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XV, s.87-102.

¹⁰³ Nevevî, Minhâc, Mısır(Ezher)-1929, 1.Baskı, VI, 235-237.

¹⁰⁴ Buhâri, Cenâiz 44; Müslim, Fezâil 62; Ebû Dâvud, Cenâiz 28.

¹⁰⁵ Tirmizî, Cenâiz 25.

¹⁰⁶ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekfûri, Tuhfetü'l-Ahvezî, Hadis no:1011, Dâru'l-Fikr, IV, s.87-88.

Hadis mübah olan ağlamanın, caiz olan hüznün edebini de göstermektedir. Allah'ın (cc) emrine karşı bir öfke, bağırıp çağırma olmadan gözden yaş akması, kalben duyulan üzüntüdür. Bu, insandaki merhamet hissini gereği olarak meşrûdur. Zira Ebû Hureyre (ra) anlatıyor:

“Rasûlullâh'ın (s.a) âlinden birisi vefat etmişti. Kadınlar, arkasından ağlamak üzere toplandılar. Hz. Ömer (r.a) onları bundan men etmek ve geri çevirmek üzere kalktı. Rasûlullâh (s.a) müdahale edip: “Ey Ömer! Bırak onları, çünkü göz ağlayıcıdır, kalp ızdıraba maruzdur, (ızdırabın yaşandığı) zaman yakındır!” buyurdular.”¹⁰⁷

Hasta veya ölmüş için sırf gözyaşı dökerek ağlamanın veya kalben üzülmenin mahzurunun olmayacağına, mahzurun aslında “dil” den olacağına dair nakledilen bir rivâyette Abdullah İbn Ömer (r.a) anlatıyor: *“Rasûlullâh (s.a) Sa'd İbnu Ubade'ye (r.a) geçmiş olsun ziyaretinde bulundu. (Yanına gelince) onu baygın buldu ve: “Ölmüş olmalı” dedi. Yanındakiler : “Hayır” deyince, Rasûlullâh (s.a) ağladılar. Rasûlullâh (s.a)'in ağladığını gören halk da ağladı.*

“İşitmiyor musunuz” buyurdular. Allah (c.c) ne gözyaşı sebebiyle ne de kalbin hüznüyle azab vermez. Ancak şunun sebebiyle azab verir! –ve dilini işaret ettiler-yahut da merhamet eder.”¹⁰⁸

Ümmü Seleme (r.anhâ) Rasûlullâh'dan (s.a) şöyle nakletmektedir: *“ (Kocam) Ebû Seleme vefât ettiğinde , ‘Gurbet elinde ölen bir garîb! Vallâhi ona dillere destân olacak bir şekilde ağlayacağım’ deyip, onun arkasından ağlamak için hazırlanmıştım. Bu esnada es-Sâ'id'den bir kadın çıkageldi, ağlamada bana yardım etmek istiyordu. Hemen kendisini Rasûlullâh (s.a) karşıladı ve ‘Sen, şeytanı, Allâh'ın çıkardığı bir eve tekrar mı sokmak istiyorsun?’ buyurdu ve bunu iki kere tekrarladı. Ben de bunun üzerine ağlamaktan vazgeçtim.”¹⁰⁹*

Başka bir rivâyette Rasûlullâh (s.a) Muâz b. Cebel'i (r.a) Yemen'e vâli olarak tayin etmişti. Muâz (r.a) görevine gitmek üzere Medine'den ayrılırken, Rasûlullâh (s.a) kendisini uğurlamak maksadıyla onunla birlikte bir miktar yürümüştü. Ayrılacakları zaman Rasûlullâh (s.a) Muâz'a , *‘Ey Muâz! Umulur ki, sen bu yıldan sonra benimle görüşemezsin. Umulur ki sen, benim mescidime ve kabrime gelirsin”* buyurdu. Bunun üzerine Muâz b. Cebel (r.a) Rasûlullâh'dan (s.a) ayrılacağından dolayı ağladı. Rasûlullâh (s.a): *“Ağlama yâ Muâz! Ağlamanın bir çeşidi vardır ki, muhakkak şeytandandır”* buyurdular.

Gereksiz ve sebepsiz yere bekâr kalanlar hakkında nakledilen bir rivâyette Ebû Zer (r.a) anlatıyor: *“Rasûlullâh (s.a)'in huzuruna Akkâf b. Bişr adında bir kişi girdi. Rasûlullâh (s.a) ona, ‘Ey Akkâf hanımın var mı?’ diye sordu. Akkâf, ‘Hayır’ diye cevap verdi. Rasûlullâh (s.a) : ‘Bir câriyen de mi yok?’ buyurdu. Akkâf yine ‘Hayır’*

¹⁰⁷ Nesâi, Cenâiz, 16.

¹⁰⁸ Buhârî, Cenâiz,45; Müslim., Cenâiz, 12.

¹⁰⁹ Müslîm, Cenâiz 10; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 289.

diye cevap verdi. Rasûlullâh (s.a) , 'Zengin misin, sağlığın yerinde mi?' diye sordu. Akkâf da, 'Evet, zenginim ve sağlığım da yerinde' dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a) , "Öyle ise sen şeytanın kardeşlerindensin. Eğer Hıristiyanların içinde olsaydın, onların rahiblerinden olurdun. Şüphesiz ki bizim sünnetimiz nikâh yapmaktır. Sizin en şerhileriniz bekârlarınızdır. Sizin ölümlerinizin en rezilleri de bekâr ölenlerinizdir. Siz şeytanlarla işbirliği mi yapıyorsunuz? Şeytanın Salih insanlara karşı kadınlardan daha tesirli bir silahı yoktur. Dikkat ediniz, evli olanlar, işte onlar belâdan (fuhuştan) temiz ve berî olanlardır. Vah Sana ya Akkâf! Gerçekten onlar(kadınlar) Eyyüb'ü, Dâvud'u, Yusuf'u ve Kürsüf'ü ayartanlardır" deyince Bısr b. Atıyye, "Ya Rasûlallâh! Kürsüf da kimdir? diye sordu. Rasûlullâh (s.a) da : "İsrâiloğullarından bir zâttı. Deniz sahillerinden bir sahilde yaşıyordu. Gündüz oruç tutar, gece ibadet ederdi. Namaz ve oruçtan hiç usanmazdı. Sonra âşık olduğu bir kadın yüzünden Yüce Allâh'ı (cc) inkâr etti. Rabbine karşı ibadetle geçen önceki halini tamamen bıraktı. Allah (cc) yine de önceden işledikleri sebebiyle onun halini düzeltti ve tevbesini kabul etti" diye cevap verdi.¹¹⁰

Hadis âlimleri, hadisin isnâdında kopukluk olduğunu belirterek hadisin munkatı olduğunu ifade etmektedirler.¹¹¹ Bununla beraber hadiste geçen "Şeytanın Kardeşleri" ifadesinin Kur'an'da da geçmesi ifadenin en azından mâkul olabileceğini göstermektedir.¹¹²

Şüphesiz şeytan, fuhşu emrederek, ahlaksızlığı körükleyerek, gayrı meşru hayatı cazip göstererek ve flört etmeyi süsleyerek İnsanda potansiyel olarak var olan şehvet unsurunu aleyhine döndürmeye çalışır. Rasûlullâh (s.a) ; "Benden sonra erkeklere, kadınlardan daha beter bir imtihan vesilesi bırakmadım"¹¹³ buyurmaktadır. Tabi bunu söylerken aslında kadının karşı cinste bırakacağı etkinin rolüne dikkat çekmek istemiştir. Dolayısıyla kişi bu duruma kapı açmamak için gereksiz ve sebepsiz yere bekâr kalmamalı evlenmelidir. Bedenî ve malî bir engel yoksa kişi unutmamalıdır ki kendisinde var olan şehvet potansiyelini meşru ve fitrî yolla yani evlenerek gidermesi dininin yarısını ikâme etmeye denktir.¹¹⁴ İşte Rasûlullâh (s.a) benimsemediği ve hoş görmediği bekârlığı şeytan ile irtibatlandırarak bekâr kalmama hususunda ümmetine etkin bir yolla mesaj vermiştir.

Ancak hicri II. asırdan itibaren zâhidler, mücerretlik (bekârlık) kurumuyla İslam'a ruhbaniyeti yaklaştırmışlardır. Bu eğilim için dayanılan hadislerden birine

¹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 163-164.

¹¹¹ Ateş, 351-352.

¹¹² İsrâ, 17/27.

¹¹³ Buhâri, Nikah, 17; Tirmizî, Edeb, 31; Zühd, 56.

¹¹⁴ Nitekim Rasûlullâh (s.a) buyuruyorlar ki: "Kul evlendiği vakit dininin yarısını tamamlamış olur. Artık geri kalan yarısında da Allah'a karşı gelmekten sakınsın". (El-Münziri, Et-Tergip ve't Terhib, III, s. 42)

göre Rasûlullâh (s.a) iki yüzyıldan itibaren evli ve çocuklu olmayanların daha hayırlı olacağını söylemektedir.¹¹⁵

Zâhidler kadını şehvet ve dünya ile özdeşleştirmekte o kadar ileri gider ki, dünyadan korktukları ve uzak durmaya çalıştıkları kadar kadından da korkar ve uzak durulmasını salık verirler. Cüneyd Bağdadî (r.a), “*Âhiret yoluna giren müridin üç şey ile meşgul olmamasını severim. Bunlar ticaret, hadis öğrenmek ve evlenmektir.*” der.¹¹⁶ Malik b. Dinar’a (r.a)“*evlenmeyecek misiniz?*” diye sorulduğunda: “*Ben dünyayı üç talakla boşamışım*” yanıtını verir.¹¹⁷

Derin, Râbiâtü'l-Adeviye'yi mücerretlik kurumunun baş sorumlusu olarak addeder ve Râbiâ'nın zühd gereği bekâr kalarak aşırıya kaçtığını şu sözleri ile ifade eder: “*Tasavvuf ehlinde şahsiyetlerin genelde bekâr veya evli olması onların tasavvufi düşüncelerinin bir geleneği değil, çoğu zaman kendilerine has özel durumlar sebebiyledir. Ne var ki Rabia'nın bu konudaki tutumu biraz farklıdır. Onun bekâr bir yaşantıyı tercih etmesi kendi felsefesinin ve tasavvuf anlayışının gerekli bir sonucu olan bilinçli bir eylemdir.*”¹¹⁸

Ebû Hureyre'den (r.a) rivâyet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a) buyuruyorlar ki: “*Esnemek şeytandandır.*”¹¹⁹

Esnemek ve hapşirmek vücudun durumlarından biridir. Esnemek esnasında içeriye hava alınıp verilir. Hapşırma ise burundaki sümük bezlerinin burnu kapatmasından dolayı olur. Dolayısıyla bu kapanmanın etkisiyle dışarıya (sümük) çıkar.¹²⁰

Esnemenin şeytandan olması, şeytanın bunu sevmesindedir. Nitekim Rasûlullah (s.a) hapşirdikten sonra hamdetmeyi yani “*Elhamdülillâh*” diyerek Allâh'a (c.c) şükretmeyi, teşmîde bulunmayı tavsiye etmiştir. Teşmîd, tebrik manasındadır. Teşmîd; düşmanı sevindirecek duruma düşmemesi için yapılan duâ demektir. Yani hapşırıp da hamdedince şeytanı üzecek bir hal ortaya koymuş, şeytanın hali sebebiyle de kişi sevinmiştir.¹²¹

¹¹⁵ el-Mekkî, *Kütü'l-Kulûb*, (çev. ve haz. Muharrem Tan), İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.292; Muhammed Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, (çev. Ahmed Serdaroglu), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1985, s.66; Bu hadisi Ebû Ya'la, Huzeyfe'den (r.a); Hattâbî el-Uzle'de Huzeyfe ve Ebû Umâme'den rivâyet etmişlerdir. evliliğin hayrı, övülen yanları ve şerri, kaçınılması gereken bir ilişki olarak tarifleriyle ilgili birbiriyle çelişen birçok farklı hadis vardır. Bu hadisler için bkz. el-Mekkî, 45.Fasıl; Gazâlî, II. Kitap, I. ve II. Bab; Ayrıca ilgili âyetler için bkz. Hadîd 57/27.

¹¹⁶ Gazâlî, IV, s. 436.

¹¹⁷ Feridüddin Attar, *Evlîya Tezkireleri*, Çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 81.

¹¹⁸ Süleyman Derin, “*Tasavvufi Yolda İlerlemeye Bir Engel Olması Açısından Evliliğin Reddi ve Manevi Evlilik*”, *Tasavvuf Dergisi*, No: 6, Ankara, 2001, s. 220.

¹¹⁹ Müslim, Zühd, 56.

¹²⁰ Özkul, Haluk, *Kulak, Burun, Boğaz Hastalıkları, Aile Sağlığı Ans.*, II, 73.

¹²¹ Yavuz, Mehmet, s.200.

Yine Ebû Hureyre'den (r.a) farklı şekilde nakledilen bir hadiste Rasûlullah (s.a) buyuruyorlar ki: *"Allah (c.c) hapsirmayı sever, esnemededen hoşlanmaz. Öyle ise sizden biri hapsirir ve Allâh'a (c.c) hamederse, bunu işiten her müslüman üzerine "Yerhamükallâh"(Allah sana merhamet etsin) demesi hak olur. Ancak esnemeye gelince, herhangi birinizin esnemesi geldiği zaman, gücü yettiği kadar onu tutsun ve hââh!. diye ses çıkarmasın. Zira bu şeytandır ve şeytan kendisine gülüyor demektir."*¹²² *"...elini ağzına tutsun. Çünkü şeytan bu esnada ağzına girer.."*¹²³

Hapsirmanın namazda olanıyla namaz dışında olanını Rasûlullah (s.a) ayırmıştır. Namaz içinde olan hapsirmayı şeytandan saymıştır. Buyuruyorlar ki *"Namazda hapsirma, uyuklama ve esneme şeytandır."*¹²⁴ Daha önce açıklandığı gibi namazı bozan, engelleyen, takvaya zarar veren her şeye Rasûlullah (s.a) "şeytan" tabirini kullanmıştır. Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Rasûlullah (s.a) hapsirdiği zaman, yüzünü elleriyle veya elbisesiyle örter ve sesini de kısardı.¹²⁵

Göğsün sol tarafında konik şeklinde bulunan organa kalb denildiği gibi, insan ruhunun sevgi ve nefret gibi duygularının merkezi olan yere de denir. Rasûlullâh (s.a) içi küfür, kin, nefret, hased dolan kalbi *"şeytan kalbi"* olarak tasvîr etmiştir. Hz. Huzeyfe (r.a) bir gün Rasûlullah'a (s.a) sordu: *"Yâ Rasûlallâh! Bizler şirk içindeydik, Allâh (c.c) bizlere hayır ihsan etti ve şimdi hayır içinde bulunuyoruz. Acaba bu hayırdan sonra tekrar şer gelecek mi? : Rasûlullah (s.a) "Evet" dedi. Huzeyfe (r.a) tekrar: "Acaba o şerden sonra tekrar hayır olacak mı?" diye sorunca. Rasûlullah (s.a) "Evet" dedi. Bunun üzerine "o nasıl olacak" deyince. Rasûlullah (s.a) da: " Benden sonra bir kısım devlet adamları gelecek ki, benim yolumu ve benim sünnetimi takip etmeyecekler. Hatta onlardan öyleleri idareye hükmedecek ki, beden ve cesetleri insan cesedi ama içinde taşıdıkları kalb şeytan kalbidir" buyurunca, Huzeyfe (r.a); "O zaman ben nasıl hareket edeyim" diye tekrar sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a); "Dinle ve itaat et! Sırtına vurulsa, malın elinden alınsa, yine dinle ve itaat et!" buyurdular.¹²⁶*

Müslim İmâre'de geçen bu hadisi kendisinden bir önceki hadis ile beraber zikretmek gerekir. Zira o hadiste ikinci olarak *"... şerden sonra hayır var mı?.."* sorusuna Rasûlullah (s.a) ; *"...Evet. Onda(hayırdan) bulanıklık vardır...."* şeklinde cevap verir. Burada bulanıklık şeklinde tercüme edilen (دخن) kelimesi için "kalbde ki fesad" şeklinde mana veren âlimler vardır. Nitekim hadiste *"...Yâ Rasûlallâh onların vasıflarını bize anlat..."* sorusuna, *"...Evet, onlar derileri bizim derilerimizden olan ve bizim dillerimizle konuşan bir topluluktur....."* ifadesi bu manayı teyid

¹²² Buhâri, Bedü'l-Halk, 11; Edeb, 125, 128; Ebû Dâvud, Edeb, 97/5028; Tirmizî, Edeb, 7/2746-2747; İbn Mâce, İkâmet, 42/968; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 428,517.

¹²³ Müslim, Zühd, 57-59; Ebû Dâvud, Edeb, 97/5026; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 31, 93, 96; Dârimî, Sünen, I, 321; (Salât, 106)

¹²⁴ Tirmizî, Salât 272.

¹²⁵ Ebû Dâvud, Edeb 98; Tirmizi, Edeb 6.

¹²⁶ Müslim İmâre, 52.

etmektedir. Yani konuştukları ile birbirlerine besledikleri niyetler aynı olmayacak, kalplerinde kin, nefret ve ayrımcılık olacak. İşte konu ile ilgili zikredilen hadiste "...taşdıkları kalb şeytan kalbidir.." ifadesi ile kastedilen mana bir önceki hadis ile açıklığa kavuşmuş oluyor. Bu hadiste sadece önderlerden bahsedilirken diğer hadiste bütün toplumdan bahsedilmektedir. Dolayısıyla her iki hadis birlikte ele alındığında özelde önderlerin genelde ise toplumun kalplerinin bozulmasına dikkat çekilmektedir.¹²⁷

Kur'an'da olduğu gibi¹²⁸ hadislerde de ahlâki bir kusur olan kibir yasaklanmaktadır.¹²⁹ Rasûlullâh (s.a) israfa götürecektir sebeplerden fazla eşyâ edinmeyi şeytana nisbet etmektedir. Nitekim buyuruyorlar ki: *"Bir yatak erkek için, bir yatak hanımı için, bir yatak da misâfir içindir. Dördüncüsü ise şeytanındır."*¹³⁰

Rasûlullah (s.a) islam dışı meşru olmayan ve içinde şirk kokusu bulunan rukyeyi şeytanla irtibatlandırmakta ve şeytanın ameli olarak addetmektedir. Abdullah İbn Mes'ud'un hanımı Zeyneb'in erkek kardeşinden, o Abdullah İbn Mes'ud'un hanımı Zeyneb'den, o Abdullah İbn Mes'ud'dan Rasûlullâh'dan (s.a) şöyle işittiğini nakleder: *"Efsun (içerisinde sihre veya küfre ihtimali bulunan anlaşılmaz sözleri okuyarak hasta tedavi etmek) yapmak, muska (nazarlık boncuklar) takmak ve muhabbet için sevgi ilacı yapmak şirkidir."* (Hz. Zeynep (r.anhâ) sözlerine devamla) dedi ki: *(Bunun üzerine ben Abdullah'a (r.a) dönerek; "Acaba Rasûlullâh (s.a)) bunu niçin söylüyor? Vallâhi (benim) gözüm (bir ağrıdan dolayı) çapaklanıyordu da ben (tedavi için) falanca Yahudiye gidip geliyordum (o da) bana okuyordu. (Bu sayede gözümün ağrısı) dindi" dedim.*

Abdullâh ibn Mes'ud (r.a) bunu duyunca hoş karşılamamış ve hanımına şöyle cevap vermişti: *"Bu şeytanın işinden başka bir şey değildir. (Şeytan seni buna inandırmak için senin) gözünü eliyle (devamlı) dürtüyor ve (onu ağrıttıyor). Sen (yahudinin yanına varıp da Yahudi senin) gözünü okuyunca (şeytan elini) gözünden çekiyor. Öyleyse böyle bir rahatsızlık hissettiğin vakit, Rasûlullah'ın (s.a) buyurduğu gibi şöyle dua etmen yeterlidir:*

*"Ey insanların Rabbi! Sıkıntıyı gider, şifa ver. Çünkü sen şifa verensin. Senin şifandan başka bir şifa yoktur. Hiçbir hastalık bırakmayan bir şifa ihsan et!"*¹³¹

Cabir b. Abdullah'dan (r.a) nakledilen benzer bir rivâyet de Rasûlullâh'a (s.a) nüşre (denilen cinlerden koruma maksadıyla yapılan rukye)den soruldu. Rasûlullâh (s.a): *"O, şeytanın amelindedir"* buyurdular.¹³²

¹²⁷ Muhammed Takî el-Osmanî, *Fethu'l-Mülhim Bi Şerh-i Sahîh-i Müslim*, Dâru'l-Kalem, III, 193-194.

¹²⁸ Müddessir 74/23-24.

¹²⁹ Müslim, *İman* 47, *Eşribe* 107, Müslim, *Libâs* 42; Ahmed b. Hanbel, II, 118.

¹³⁰ Müslim, *Libâs*, 41; Ebû Dâvud, *Libâs*, 45/4142; Nesâî, *Nikâh*, 82/3383; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 293.

¹³¹ Ebu Dâvud, *Tıb*, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 381.

¹³² Ebu Dâvud, *Tıb*, 9.

İnsanın dünya yaşamında karşılaştığı en büyük imtihanlardan biri de hastalıklardır. İnsan mübtelâ olduğu hastalıklardan tedâvî olarak kurtulamayınca alternatif tedavi yollarına başvurmuştur. Bu alternatif tedâvî yollarından biri de insanüstü güçlerden yardım isteme şeklindeydi. Kökü eski medeniyetlere kadar dayanan bu tedâvî yöntemi her ne kadar zaman içinde çoğalmış, azalmış ve şekil değiştirmiş ise de bir olgu olarak varlığını bugün dahi devam ettirmektedir. İşte İslam'ın doğduğu bölgede cahiliye insanların bu tür hastalıklar için uyguladığı tedâvî yöntemlerinden biri de rukyedir.¹³³

Rukye, arapça r-k-y kökünden olup yukarı çıkmak, efsun eylemek ve “fî” harf-i ceri ile kullanıldığında kulağa fısıldamak anlamlarına gelir. Çoğulu “*Rukâ*” veya “*Rakiyyu*” dur.¹³⁴

Rukye, ıstılâhî olarak hastalıkların iyileştirilmesi ve zararın defedilmesi isteğiyle Kur'an okumak ve dua etmektir.¹³⁵Bazı kaynaklarda da Rukye: ‘*Bir hastalığa, musibete –humma, sara v.s- uğrayan kişinin iltica maksadıyla yaptığı dua*’ olarak tarif edilmiştir.¹³⁶

Ebû Hureyre'den (r.a) nakledilen edilen bir rivâyette Rasûlullâh (s.a) buyuruyorlar ki: “*Vakit (Kiyâmet) yaklaşınca müslümanın rüyâsı yalan söylemez. Sizin en doğru rüya göreniniz, en doğru söyleyeninizdir. Müslümanın rüyâsı peygamberliğin kırkbeş kısmından bir bölümdür. Rüyâ üç kısımdır: Biri Sâlih rüyâ olup, Allâh'dan (c.c) bir müjdedir. Diğeri, şeytanın verdiği üzüntüdür. Üçüncü bir rüyâ ise, kişinin kendi kendine konuştuğu şeylerdendir. Biriniz hoşlanmadığı bir şey görürse hemen kalkıp namaz kılsın ve o rüyâyı hiçbir kimseye anlatmasın.*”¹³⁷

Abdullâh İbn Ebî Katâde'nin babasından naklettiği bir rivâyette de Rasûlullâh (s.a) buyuruyorlar ki: “*Salih rüya Allah'tan (c.c), hulm ise şeytandandır. Biriniz hoşlanmadığınız bir düş görürse sol tarafına üç defa tükürsün ve onun şerrinden Allâh'a sığınsın. (Böyle yaparsa) o düş kendisine zarar vermeyecektir.*”¹³⁸

Hadisin yakın vecihlerinde: “*Biriniz güzel bir rüya görürse onunla sevinsin. O rüyayı sevdiği kimselerden başkasına söylemesin.*”¹³⁹ “*Sizden biriniz hulm görürse, (o kişi) şeytanın, uykusunda kendisiyle oynamasını kimseye haber vermesin*”¹⁴⁰ şeklinde geçmektedir.

¹³³ Müslim, Selâm 64; Ebû Dâvud, Tıb, 18.

¹³⁴ Atmaca, Velî, *Hadisler Çerçevesinde Cahiliyede Majik Tedâvi Geleneği*, Ç. Ü. İlahiyât Fak. Derg. 2010, s.7.

¹³⁵ Yeşil, Muhammed Hulusi, *Rukye Konusunu İşleyen Rivâyetlerin Tesbîti ve Değerlendirilmesi* (Yüksek Lians Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 2007, s.7.

¹³⁶ İbnü'l- Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Beyrut 1979, II, 254-255.

¹³⁷ Buhârî, Ta'bîr, 26; Müslim, Rüyâ, 6; Ebû Dâvud, Edeb, 96/5019; Tirmizî, Rüyâ, 1/2270, 10/2291; İbn Mâce, Rüyâ, 3/3906-3907.

¹³⁸ Buhârî, Bedü'l-Halk 11(3292); Müslim, Rüyâ, 1-2; Ebû Dâvud, Edeb, 96.

¹³⁹ Müslim, Rüyâ3.

¹⁴⁰ Müslim, Rüyâ 14-16; İbn Mâce, Kitâbu Tabîri'r-Rüyâ 96.

Rüya; insanın uykusunda gördüğü şey demektir.¹⁴¹ Kişinin nefsindeki gizli şuur özelliklerine bir muammâ, bir bilmece, bir tahyîl gibi garîb bir temsîl veya bir remizdir rüyalar.¹⁴² Âlimler de rüyâyı üç kısma ayırır. Birincisi, Allah katından doğrudan doğruya veya bir melek vâsıtasıyla meydana gelen bir hak telkînidir. İkincisi, nefsin kendi kedisine yaptığı bir telkindir ki, geçmişte meydana gelen bir takım hatıraların canlanmasından başka bir anlamı yoktur. Üçüncüsü ise, şeytandan kaynaklanan bir telkindir ki, gizli bir dış tesirden kaynaklanır. Bu son ikisine “*Ahlâm*” yani boş bir hayalden ibaret olan rüyâ denir.¹⁴³

İnsanın uykusunda şeytanın verdiği bir üzüntü, bir çağrışım veya bir hayal, şüphesiz ki Allâh’ın (c.c) yaratmasıylaadır. Onların şeytana nisbet edilmesi, hayırsız ve çirkin olduklarından ötürü mecazdır. Dolayısıyla diğer hadislerde görüldüğü gibi Rasûlullâh (s.a) bu hadislerde de sevimsiz ve çirkin şeyleri şeytana nisbet etmiştir.¹⁴⁴

Abdullah İbn Ömer’den (r.a) nakledilen bir hadiste Rasûlullâh (s.a) buyurdular ki: “*Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin. Çünkü şeytan soluyla yer içer.*”¹⁴⁵

Yere düşen ekmek parçası vb. nimetleri almakla ilgili Abdullah b. Cabir’den (r.a) nakledilen hadiste ise Rasûlullâh (s.a) buyuruyorlar ki: “*Muhakkak ki şeytan, her birinizin yanında, her bir halinizde hazır olur. Yemek yediği sırada da insanın yanında bulunur. Binaenaleyh birinizden bir lokma düştüğü zaman, o lokmada ezâ verici şeylerden ne varsa onu gidersin. Sonra da onu yesin ve sakın o bir lokmayı şeytana bırakmasın. Yemeklerini bitirince de parmaklarını sıyırıp yalasin/yalatsın. Çünkü yemek yiyen kimse, bereketin yemeğin hangi parçasında olduğunu bilemez.*”¹⁴⁶

Ümeyye b. Maşî’den (r.a) şöyle nakledilmektedir: “*Bir defasında Resulullah (s.a) oturuyordu, bir zât da yemek yiyordu. Ancak bu zât yemeğin son lokmasına kadar besmele çekmedi. Son lokmayı ağızına almak üzere kaldırdığında, ‘Bismillahi evvelehû ve ahirahû (Yemeğin öncesine de sonuna da Allâh’ın (c.c) adıyla başlarım) dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.) güldü ve şöyle buyurdu: ‘Şeytan onunla beraber yiyordu, o besmele çekince şeytan karnında olanın hepsini kusarak çıkardı.’*”¹⁴⁷

Yine konu ilgili nakledilen bir rivâyette Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a) anlatıyor: “*Biz bir gün Rasûlullâh’ın (s.a) yanında oturuyorduk. Bize bir yemek ikram etti. Yemeğe başladığımızda ondan daha çok bereketli bir yemek görmediğim gibi,*

¹⁴¹ İbn Manzur, *Lisanü'l-A'rab*, r-e-y mad.

¹⁴² Ateş, 290.

¹⁴³ Yazır, Hak Dini, IV, 2865-2866.

¹⁴⁴ Yavuz, Mehmet, s.67-68.

¹⁴⁵ Müslim, Eşribe, 106 ; *Muvattâ*, Sıfâtu'n-Nebî, 5 ; Ebû Dâvûd, Et'ime, 20 ; Tirmizî, Et'ime 9.

¹⁴⁶ Müslim, Eşribe, 135; Tirmizî, Et'ime, 11/1802-1803; Ebû Davûd, Et'ime, 50/3845; İbn Mâce, Et'ime, 13/3278; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 100, 177, 290, 301, 331, 337, 366, 394.

¹⁴⁷ Ebû Dâvud, Et'ime, 16/3768; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 336.

yemeğin sonunda da ondan daha bereketsizini görmedim. Bunu üzerine Rasûlullâh'a (s.a) , 'Bu nasıl oluyor ya Rasûlallâh?' dedik. Rasûlullâh (s.a) da: "Çünkü biz yediğimiz anda Allâh'ın (c.c) ismini zikrettik. Daha sonra bizimle beraber yemekten yiyen fakat besmele çekmeyen bir kimse sofraya oturdu, bunun üzerine şeytan da onunla beraber yedi" buyurdu.¹⁴⁸

Hz. Âişe'den (r.anhâ) rivâyet edilen hadiste Rasûlullâh (s.a) : "Yeşil hurmayı olgunu ile beraber yiyiniz. Çünkü Âdemoğlu hurmayı bu şekilde yediği zaman şeytan öfkelenir" buyurmuştur.¹⁴⁹

Yemek yedikten sonra elleri yıkamadan yatmanın doğru olmadığını Rasûlullâh (s.a) şu temsîl ile ifade etmektedir. "Şeytan muhakkak ki hassastır, cidden pek hassastır. Kendinizi ondan sakındırın. Kim elinde et kokusu olduğu halde geceler, sonra da kendisine bir fenalık ulaşırsa sakın ha nefsinden başkasını suçlamasın."¹⁵⁰ Münzirî Terğîb'inde bu hadisi Tirmizî ve Hâkim'in Ya'kup b. el-Velîd el-Medenî'den, onun İbn Ebî Z'ib'den, onun Mukburî'den, onun da Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğini nakleder. Tirmizî hadisin bu şekliyle garîb olduğunu söyler. Ancak hadisi Beyhâkî, Beğâvî ve başkaları, Züheyr b. Muâviye'nin Süheyl b. Ebî Sâlih'ten, o babasından, o da Ebû Hureyre'den (r.a) şeklinde farklı bir tarikle rivâyet etmektedirler. Hâkim hadis için isnadı sahih der. Beğâvî de Şerhu's-Sünne'de hadisin hasen olduğunu belirterek "Süheyl b. Ebî Salih için Müslim onun hadisini Sahîh'inde istişhâd için rivâyet etmiştir" der. Cumhur Süheyl b. Ebî Salih'i sika kabul etmiştir. Dolayısıyla hadis hasendir. Hadisin başka bir veçhinde "Şeytân hassastır, gerçekten hassastır, kendinizi ondan koruyun" ifadesi yoktur. Nitekim yine Ebû Hureyre'den (r.a) nakledilen bu rivâyette Rasulullah (s.a.v) buyuruyorlar ki: "Her kim elinde et kokusu olduğu halde geceler ve başına bir şey gelirse, kendisinden başkasını suçlamasın."¹⁵¹ Tirmizî hadis için; "Bu hadis hasen garibtir. Bu şekliyle A'meş'in rivâyeti olarak biliyoruz" der. Ebû Dâvud ve İbn Mâce de bu hadisi rivâyet etmiştir. İbn Mâce hadisin bir benzerini Hz. Fâtıma'dan (r.anhâ) rivâyet etmektedir.¹⁵²

Bu tür hadisleri zâhirî mânasında alan âlimler de vardır. Bu âlimler, şeytanların evlenip çoğaldığını, bizim gibi yiyip içtiklerini, bunun sonucu olarak da aynen insanlar gibi yellendiklerini ifade ederler.¹⁵³ Yukarıda geçen hadisler zahirî anlamda değerlendirildiğinde müşahhas bir şeytan varlığından bahsetmek mümkündür. Ancak günlük hayatta şeytanın, bahsedilen yemesi, yellenmesi, evlenmesi, ağlaması gibi özellikleri somut olarak göremediğimiz bir gerçektir. Mesela yemeğe ortak olduğunda o yemeğin azalmaması gibi. Fakat bunları

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 415-416.

¹⁴⁹ İbn Mâce, Et'ime, 40/3330.

¹⁵⁰ Tirmizî, Et'ime 48; Ebû Dâvud, Et'ime 54.

¹⁵¹ Tirmizî, Et'ime 48(1860).

¹⁵² Mübârekfûri, Tuhfetü'l-Ahvezî, Hadis no:1859, V, s.484.

¹⁵³ Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Tercümesi, IX, 317, 323.

göremememiz şeytanda bu niteliklerin olmadığı anlamına gelmez. Çünkü şeytanın yemesi, içmesi, çoğalması, yellenmesi ancak sahip olduğu yaratılış özelliklerine göredir. Yani insan gibi değildir. Dolayısıyla durum bu tür hadisleri mecâzî manada ele almaya bir karînedir. Yani insanın şeytanın özünde olan kötülükleri görebilmesi için kendi yaratılış sahasında da izhâr etmek ister.

4.3. Hadislerde Şeytanın İçtimâî Hayattaki Fonksiyonu

Şeytan, icraatlarıyla bireyler üzerinde etkili olduğu gibi toplum üzerinde de etkili olabilmektedir. Zira düşünce ve duygularda, kalpte ve egoda başlayan değişim sosyal alanda davranışlara da yansımaktadır. Binaenaleyh şeytan bu yansıyan davranışlara paralel olarak gelişen faaliyetler üzerinden toplumu etkileyebilmektedir.

Kur'an'da şeytan, haksız kazanç elde ederek haram lokma¹⁵⁴ ve faiz yeme,¹⁵⁵ insanların birbirlerine güzel söz söylememeleri sebebiyle sosyal ilişkileri bozma,¹⁵⁶ körü körüne ataları taklît etme,¹⁵⁷ haberin kaynağını araştırmadan yalan yanlış toplum içinde yayma,¹⁵⁸ gereksiz yere saçıp savurarak israf etme,¹⁵⁹ bilgisizce tartışma,¹⁶⁰ barışı bozma,¹⁶¹ homoseksüellik,¹⁶² lezbiyenlik,¹⁶³ zina¹⁶⁴ gibi eylemlerle, cinsel sapkınlıkta bulunma,¹⁶⁵ gösteriş için yardım etme¹⁶⁶ gibi daha çok sosyal ilişkiler üzerinde etkili olmaktadır. İçki içme ve Kumar oynamaya yönettme,¹⁶⁷ cimriliğe sürüklenme¹⁶⁸ v.b sosyal alanda doğrudan gerçekleşen eylemler üzerinde de şeytanın telkinlerine Kur'an'da dikkat çekilmektedir.¹⁶⁹

Hadislerde ise insanın sosyal hayatta diğer insanlarla olan ilişkilerinde, Allah (c.c) tarafından yasaklanan, toplumca hoş karşılanmayan davranışların, muamelelerin, eylemlerin şeytan ile irtibatlandırıldığı görülmektedir. Nitekim faizcilik, karaborsacılık ve haksız rekabetin çokça başvurulabileceği çarşı ve pazarlarda yapılacak alışverişlerde şeytanın hazır bulunabileceği,¹⁷⁰ toplumu felakete götüren ve aynı zamanda bütün kötülüklerin kaynağı olan içki içmenin

¹⁵⁴ Bakara 2/168.

¹⁵⁵ Bakara 2/275.

¹⁵⁶ İsrâ 17/53.

¹⁵⁷ Lokman 31/21-22.

¹⁵⁸ Nisâ 4/83.

¹⁵⁹ İsrâ 17/27.

¹⁶⁰ Hacc 22/3,4.

¹⁶¹ Bakara 2/208.

¹⁶² A'raf 7/55; Neml 27/55.

¹⁶³ Nisa 4/15.

¹⁶⁴ İsrâ 17/32.

¹⁶⁵ Bakara 2/268; Nur 24/21.

¹⁶⁶ Nisa 4/38,39.

¹⁶⁷ Mâide 5/90,91.

¹⁶⁸ Bakara 2/268.

¹⁶⁹ Geniş bilgi için bk. Bulat, Elif, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Şeytan* s.136-152.

¹⁷⁰ Tirmizî, Buyû 4(2234)+.

şeytanın işlerinden çirkin bir davranış olduğu,¹⁷¹ dolayısıyla üzüm ve hurma şıralarının pekmez haline gelip şeytanın payı olan müskirât özelliği gidinceye kadar kaynatılması gerektiği,¹⁷² içki içmek gibi günaha mübtelâ olmuş kişilere bedduâ ederek şeytana yardımcı olunmaması gerektiği¹⁷³ açıklanmıştır.

İslâm'da hırsızlık şiddetle kaçınılması gereken günahlardandır. Özellikle bu zekât, sadaka ve vergi gibi kamunun üzerinde hakları olan gelirlere yönelik olursa daha önem arz eder. Zîra genellikle kamu malına yönelik yapılan hırsızlık, rüşvet, irtikâb ve evrakta sahtecilik gibi yöntemler kullanılarak bir ekip tarafından organize bir şekilde yapılır. Bu tür yapılanmalar ancak şeytani düşüncelerin ürünüdür. Nitekim Ebû Hureyre'nin (r.a) Rasûlullâh'dan (s.a) naklettiği uzun bir hadiste Ramazan zekâtını muhafaza ederken yakaladığı hırsızdan bahseder. Zira hadisin sonunda Rasûlullâh (s.a) onun şeytan olduğunu belirtmektedir. Rasûlullâh (s.a) belirtirken sanki böyle işlerin ancak şeytan veya şeytânî zihniyete sahip kişilerce yapılabileceğini îma etmektedir.¹⁷⁴

Bir hadiste şeytan, ictimâî düzende insanları çeşitli fitnelere sürüklemek için tahtını denizin üzerine kurduğu anlatılır. Nitekim Cabir b. Abdullâh'dan (r.a) naklettiğine göre Rasûlullâh (s.a) buyuruyorlar ki: *"İblis, tahtını deniz üzerine kurar. Bölük bölük askerlerini oradan göndererek, insanları çeşit çeşit fitnelere düşürür. Askerlerinin kendisi katında en büyüğü, fitne koparmak bakımından en büyük olanıdır. Bunlardan biri gelerek: 'Şöyle şöyle yaptım' der. O da: 'Hiçbir şey yapmamışsın' der. Sonra biri gelerek: 'Ben onu karısıyla birbirinden ayırmadan bırakmadım' der. Bunu kendisine yaklaştırır ve: 'Sen ne iyisin' der."*¹⁷⁵

Şuayb el-Arnâvut hadis için, *"Hadisin isnadı Müslimin şartına göre kavîdir. Ebû Süfyan dışında ricâli Şeyhayn'ın sika kabul ettiği râvilerdir. Zira Ebû Süfyan sadece Müslimin ricâlindedir"* der.¹⁷⁶ Tîbî, İblis'in tahtının denizin üzerinde olmasını, hem zahirî hem de kinaî manaya hamleder. Sahih olanın ise zahirî manaya hamledilmesi gerektiğini ifade eder. Nitekim zahirî manayı şu şekilde açıklar. *"Allah (c.c) insanları aldatması için şeytana istidracen bir güç verdi. O gücü de kendi tahtına benzer bir taht tahsis ederek teyid etti. Şeytan bu güçle cahilleri Allâh diye aldatır. Nitekim şu rivâyet bu görüşü desteklemektedir. Rasûlullâh (s.a) İbn Sayyâd'a: "Ne görüyorsun?" diye sorduğunda, İbn Sayyad; "Arşı suyun üzerinde görüyorum" deyince, Rasûlullâh (s.a) de: "Sen iblîsin arşını görüyorsun" diye cevap vermiştir."*¹⁷⁷

¹⁷¹ İmam Mâlik, Muvattâ, Eşribe, 5/15.

¹⁷² Nesâi, Eşribe, 53/5715.

¹⁷³ Buhârî, Hudûd, 4,5; Ebû Dâvud, Hudûd, 36/4477; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 300.

¹⁷⁴ Buhârî, Vekâle 1; Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'an 3(2883).

¹⁷⁵ Müslim, Münâfikûn, 66, 68; Ahmad b. Hanbel, Müsned, III, 332, 354, 366, 384

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, (Tahk.:Şuayb el-Arnâvudî, Adil Mürşid), Müsnesetü'r-Risâle, Beyrut-1995, 1.Baskı, XXII, 275.

¹⁷⁷ Muhammed Takî el-Osmanî, Fethu'l-Mülhim Bi Şerh-i Sahîh-i Müslim, VI, 82-83.

Nevevi bu hadisle ilgili şöyle der: ‘Hadiste taht ile kastedilen, şeytanların krallarının tahtıdır. Bunun da anlamı şeytan Kralın tahtını denize kurması ve orada yeryüzünün değişik bölgelerine guruplar göndermesidir. Tîbi ise *Mişkât* şerhinde İblis’in tahtının denizin üzerinde olmasını tefsir ederken şöyle der: “Bu ifadenin hem zahirî hem de kinaî manaya gelmesi muhtemeldir.”¹⁷⁸

Yine hadislerde ehlî eşek eti yemenin şeytan ile irtibatlandırıldığı,¹⁷⁹ sövüşenlere,¹⁸⁰ yalnız başına yolculuğa çıkan bir veya iki kişiye¹⁸¹ şeytan denildiği görülmektedir.

Sonuç

İslam’da Allâh (c.c) ile onun karşısında denk güçte bir şeytan imgesi mevcut değildir. Kur’an’ın ısrarla vurguladığı, Allâh’ın (c.c) Rabb olarak uzlaşma kabul etmez üstünlüğü ve kakhâriyeti, onun dışındaki her şeyin kesin olarak yaratık düzeyinde kalmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla şeytan, Âdem’e secde etmesi istenilen ama büyüklenip haddi aşması yüzünden cennetten kovulan, buna mukabil Rabbi’nden mühlet isteyen kötülüğün sembolü bir varlık varlık konumundadır.

Âyetlerde mantık silsilesi içerisinde şeytandan bir varlık olarak bahsedilir. Daha çok insan hayatındaki rolü ve simgesel etkisi anlatılır. Bazen de şeytanlardan söz edilmiş olması müşahhas bir tek şeytan yerine kötülüğü sembolize eden pek çok türden şeytanî olgu veya varlık olduğu fikrini teyit eder. Nitekim şeytanın dostları¹⁸² ve hizbi (tarafdarları)¹⁸³ olduğunu da Kur’an’dan öğrenmekteyiz.

Rasûlullâh (s.a) da şeytanı, daha çok faaliyetleri üzerinden temsîli anlatımlarla tanıtmaktadır. Zaman zaman bir kötülüğü, çirkin bir davranışı nitelerken onun şeytanla ilgisine dikkat çekmek için Kur’an’da karşılaşılmayan bazı temsîli anlatımlarda bulunmuştur. Zira dil sanatının şiirde zirve yaptığı o günkü toplumda günlük hayatta böyle temsîli anlatımlar yoğun olarak kullanılmaktaydı. Dolayısıyla Rasûlullâh (s.a) konuşmalarına toplumun üslubunu yansıtmıştır.

Hadislerden anlaşıldığına göre, haram fiillerin şeytan ile ilişkisi vardır. Allah ve Rasûl’ünün yasakladığı her davranış şeytânî bir özelliğe sahiptir. Bu konudaki hadislerin incelenmesinden, Rasûlullâh’ın (s.a) bir fiil için “şeytânîdir” ya da “Şeytanın işlerindedir” şeklinde ifade etmesi, onun Allâh (c.c) tarafından yasaklanmış, haram ve çirkin bir davranış olduğunu ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

¹⁷⁸ Muhammed Takî el-Osmanî, *Fethu’l-Mülhim Bi Şerh-i Sahîh-i Müslim*, VI, 82-83.

¹⁷⁹ Müslim, *Sayd*, 34.

¹⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 266.

¹⁸¹ Ebû Dâvud, *Cihâd*, 79; Tirmizî, *Cihâd*, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 186, 214.

¹⁸² Nisâ, 4/75-76; A’raf, 7/27.

¹⁸³ Mücadele, 58/19.

Kaynakça

- Ahmed. b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı yayınları, İstanbul, 1982.
- Abdurrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî, *el- Musannef* (Thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî), I-XI, 2.Baskı, Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403.
- Ali İbrahim, *et-Terbiyet-ü vet-Ta'lim*, Dâru'l- Amman, t.y.
- Arsel, İlhan, *Şeriat ve Kadın*, 3.baskı, İstanbul 1989.
- Aslan, Abdulvehhap, *Kur'an'da Şeytan Terimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 1999.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l- Buhârî*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2007.
- Çoban, Mustafa, *Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Şeytanla Mücadele Edecek İnsanın Eğitimi*, (Basılmamış doktora tezi), Selçuk Üniversitesi S.B.E., Konya-2007.
- Dursun, Turan, *Tabu Can Çekişiyor, Din Bu* I-III, 6.baskı, İstanbul 1991.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul ty., 1963.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Musâ el-Hüseynî el-Kefevî, *el-Külliyât* (Mu'cem Fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye) (Nşr. Adnan Devriş-Muhammed el-Mısrî), Beyrut 1993.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-Kulûb*,(Çev. ve Haz. Muharrem Tan), İz Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Ezherî, Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Luğa*, Mısır 1964.
- Feridüddîn Attar, *Evliya Tezkireleri*, (Çev. Süleyman Uludağ) Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012
- Frazer, S.James, *The Golden Bough The Roots of Religion and Folklore-Altın Dal Dinin ve Folklorün Kökleri*, (çevr; Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul-2004.
- Furat, Ahmet Suphi, *"Şeytan"*, *Şâmil İA*, İstanbul-1997, Şâmil Yayınevi.
- Gazalî, Ebu Hamid Hucetü'l-İslam Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *İhyau Ulumi'd-Din*, (trc. Ahmet Serdaroğlu),I-IV, Bedir Yay., İstanbul 1974.
- Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri* (Çev.; Mehmet Akalın), Ankara 2007, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güç, Ahmet, *"Şeytan"*, *Şâmil İA*, İstanbul 2000, Şâmil Yayınevi.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (v. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sadır, Beyrut 1375/1955.
- Jeffery A., *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Baroda 1938.
- Malik b. Enes (v.179/795), *el-Muvattâ*, (Thk. M. Fuad Abdulbâkî), I-II, Kahire 1370/1951.
- Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an* (nşr. Murat Sülün), İstanbul 2007.
- Messaide, G., *Şeytan'ın Genel Tarihi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul-1998.
- Muhammed Takî el-Osmanî, *Fethu'l-Mülhim Bi Şerh-i Sahîh-i Müslim*, I-VI, Dâru'l-Kalem, Dimeşk-2006, 1.Baskı.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, I-X, Dâru'l-Fikr.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahîhu Müslim*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Naim, Ahmed-Miras, *Kamil. Sahîh-i Buhâri Muhtasarı Tecdî-i Sarîh Tercemesi*, I-XII, 4. Baskı, Ankara 1976.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), *Sünen* (bi Şerhi'l-Hâfız Celâlüddîn es-Suyûtî ve Hâşiyeti'l-İmâm es-Sindî), İstanbul 1401/1981.

- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şerefüddîn(v. 676/1277) *el-Minhâc fi Şerhi Müslimi'bni'l-Haccâc*, I-XVIII, 2.baskı, Beyrut 1392/1972.
- Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Mısır, ts.
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir, *Muhtâru's-Sihâh*, Beyrut 2004.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Ebu'l-Fadl, *Tenvîru'l-Hevâlik Şerh-u Muvatta-i Mâlik*, el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, Mısır-1969.
- Taberî, Muhammed b. Cerir Ebû Cafer, *Câmiü'l-Beyân Fî Te'vîli'l-Kur'ân*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir) Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, t.y.
- Tahânevî, *Keşşâf-u İstilahâti'l-Fünûn*, Mektebetu Lübnan, Beyrut 1996.
- Vecdi, Ferid, "İblîs" mad., *Dâiratü'l-Meârif*, 3.baskı, Dârü'l-Mârife, Beyrut-1971,
- Yitik, Ali İhsan, "Hint Dinlerinde Şeytan, Milel ve Nihal" (İnanç, Kültür ve Araştırmalar Dergisi), sayı:1, c:1, Aralık-2003.
- Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza, *Tâcü'l-arûs min cevâhirî'l-kâmûs*, Beyrut 1994.